

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN

21

C.J. de Ruijter

Een preek als een film

MEDITATIEF

25

A.S. van der Lugt

Vergeet het niet!

ACHTERGRONDEN

26

A.L.T. de Bruijne

Kom ga met ons

WANDELEN MET GOD

30

B. Luiten

Konsumptief krediet

KERK EN MUZIEK

32

J. Smelik

Psalmen uit de 16de
eeuw op CD

SAMENLEVING

33

B. Bos

Leren van de Overijsselse
vrouwenraad?

AAN DE BROEDERWEG

35

A. Kamer (assessor)

Kort verslag

*en verder...*Nieuw uitgekomen/Boek-
bespreking/Meegelezen/
Uit de kerken

KERKELIJK LEVEN / C.J. de Ruijter

EEN PREEK ALS EEN FILM¹

D a t ik het over de preek ga hebben, dat kon u van mij verwachten. Maar over een film, dat ligt wat minder voor de hand.

Toch kunt u er van op aan, dat veel dominees die twee wel eens met elkaar vergelijken. Als dominee merk je, dat de gemeente leeft in een kijk-cultuur. Kijken gaat in onze wereld gemakkelijker dan horen. Veel kerkgangers zijn daarom veel ongeduldiger geworden in het luisteren. Logisch dat een dominee dan wel eens denkt: Ik wou dat ik kon preken alsof het een film was. Dan zou er nog eens aandacht zijn in de kerk.

Toch komt daar het thema van mijn toespraak niet vandaan. Ik heb het ook helemaal niet ontleend aan onze tijd. Sterker nog, het onderwerp waar ik over wil spreken, dateert uit een tijd dat er nog niet eens televisie was.

Heilshistorisch preken

De titel van mijn verhaal komt bij K. Schilder vandaan. Schilder heeft veel nagedacht over preken. En daarbij gebruikte hij ook een keer

dat beeld van een **film**.² Dat was, toen hij sprak over heilshistorisch preken. En Schilder was wel zo'n beetje de geestelijke vader van de heilshistorische prediking. De heilshistorische preek, dat is het

onderwerp waar ik voor u over wil spreken. U begrijpt hoe dat nauw samenhangt met het thema van de Vrijmaking, dat vandaag centraal staat. Heilshistorische prediking, dat is zo'n beetje het kenmerk van de vrijgemaakte prediking geworden. De mensen hebben dat rond de Vrijmaking als een verademing ervaren in de kerk. Ik wil u daar graag iets van laten zien.

Ik wil in dat verband drie vragen aan de orde stellen:

1. Waarom vond men zulke preken nodig?
2. Wat is nou kenmerkend voor zo'n preek?
3. **Kunnen** wij vandaag nog steeds met zulke preken uit de voeten?

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE, DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RUIJTER, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265 AG Kampen, Tel. (05202) 31201

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan: De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIEADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingsstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Waarom heilshistorisch preken?

Hoe kwam K. Schilder eigenlijk op dat idee? Om dat duidelijk te maken, wil ik u iets vertellen van de manier van preken in de jaren twintig en dertig.

Er was nl. een preekmethode ontstaan, die men noemt: de exemplarische methode. Dat gaat vooral om preken over historische verhalen. De mensen die in zo'n verhaal voorkomen werden dan voorgesteld als een soort voorbeeld voor de gemeente. (Exempel betekent voorbeeld, vandaar: exemplarisch.) Als de preek b.v. ging over Jozef, dan was hij een voorbeeld van standvastigheid. Kijk eens hoe hij de vrouw van Potifar afwijst!

En als de preek ging over David, dan was hij een voorbeeld van geloofsmoed. Of hij was juist een afschrikwekkend voorbeeld van een zondaar, die dwars tegen Gods gebod inging.

En zo had elk verhaal wel een hoofdpersoon. 'Let goed op de hoofdpersoon'. Dat was de boodschap van de preek. 'Let maar op. Dan kunt u er een voorbeeld aan nemen.' Zorg dat u niet leeft als de overspelige David. Wees geen bedrieger zoals Jacob. Vertrouw op God, zoals Noach.

U begrijpt wat er zo gebeurde. De Bijbel werd een boek vol met losse verhalen zonder enig verband. En elk verhaal was als een spiegel. Kijk maar goed in de spiegel: 'Gij zijt die man'. Dat was de boodschap van de preek. En de dominee vertelde dan soms ook graag wel iets over de hoofdpersoon. Wat was dat voor iemand, hoe reageerde hij? Men kreeg in die tijd voor het eerst een beetje interesse in psychologie. En de dominees gebruikten dat graag in de preek.

U begrijpt, dat zo de Bijbel eigenlijk een beetje werd losgeknipt in stukjes. Dat gebeurde zelfs ook met teksten. Sommige dominees waren er een meester in om een tekst los te knippen. Het kwam b.v. wel voor dat een dominee als

trouwtekst koos: 1 Kon. 8 : 29A.

'Dat uw ogen nacht en dag geopend zijn over dit huis.' Dit huis, ja, dat was dan natuurlijk het huis van het bruidspaar. En de preek bracht vooral dat knusse huis(je) in beeld.

Maar in 1 Kon. 8 is het een gebed van Salomo bij de inwijding van de tempel. Hij zegt in dat gebed, dat dit het huis voor God is. 'Maar dit huis kan U niet bevatten. Zelfs de hemel kan U niet eens bevatten.' Dat is dus nog wel wat anders dan de etage die een jong bruidspaar huurt om mee te beginnen.

Voelt u wat er zo gebeurde in een exemplarische preek? De Bijbel werd een soort plaatjesboek. Daarmee kon je het geloofsleven van de gemeente illustreren. Elk verhaal leverde zo een plaatje op. En de preek bracht dat plaatje in beeld. In die tijd had men nog niet van die moderne projectoren als vandaag. Men werkte vaak met een soort toverlantaarn. Een primitieve projector waar je een gekleurd plaatje mee kon laten zien. Een soort dia. Dat was de exemplarische preek: Een plaatje, dat in beeld bracht waar het op aan komt in het geloofsleven. Dat kon heel stichtend en leerzaam zijn. En dat was het ook vaak.

Maar u begrijpt, dat er daardoor ook heel gauw iets gezapigs in de preek ging zitten. Elke preek bracht weer een hoofdpersoon in beeld. 'Gij zijt die man.' Het was alsof het woord van God ingepast werd in de menselijke horizon. Zo gaat dat als de preek niet meer is dan een spiegel, waarin je jezelf herkent. Natuurlijk heeft ieder mens een spiegel nodig. Maar als je niet méér hebt, wordt het voorstelbaar. Dan kijk je ook niet ver meer.

Kijk, en dat was vaak de situatie van de twintiger, dertiger jaren. Een exemplarische preek. Dat wil zeggen: een mooi plaatje, maar het liet je nooit veel verder zien dan een mensenleven.

Begrijpt u, hoe K. Schilder daartegen in verzet kwam? Een man die

zulke visioenen zag, als hij de Bijbel las. Daarmee ben ik bij m'n tweede vraag: Wat is nou kenmerkend voor zo'n heilshistorische preek?

Kenmerk

U voelt inmiddels, denk ik, al aan hoe Schilder er toe kwam om dat beeld van de film te gebruiken. Hij zei: elke film heeft een spanningscentrum. Daarmee bedoelde hij: Het gaat in de film altijd ergens om. Dat is het centrale in die film. Als ik een voorbeeld mag gebruiken: Velen van u zullen wel eens de film 'De langste dag' gezien hebben. Rond de herdenking van D-Day in juni werd die uitgezonden. En ook op veel scholen wordt hij wel gedraaid bij geschiedenis. En anders hebt u er vast wel eens van gehoord. Die film gaat over de invasie in Normandië op 6 juni 1944. En nu gaat het er om in die film, dat die ene lange dag echt beslissend was voor de overwinning. D-Day was Decision-day: de dag dat de beslissing over de oorlog viel. Er zijn massa's soldaten die sneuvelen in die film, maar het wordt gaandeweg duidelijk: we gaan winnen! Dat is het **spanningscentrum** van de film.

Welnu, zei Schilder: In een film komen heel veel figuren voor. Maar die hebben nooit betekenis op zichzelf. Nee, ze verwijzen eigenlijk allemaal naar het spanningscentrum. Ze doen dienst om het grote verhaal in beeld te brengen. Daarom kun je ook niet volstaan met één stukje van die film.

Stel, je ziet van 'De langste dag' alleen een fragment dat de geallieerden op het strand van Normandië onder vuur genomen worden door de Duitsers. Dat kan best spannend zijn en leerzaam ook. Maar je zou gemakkelijk kunnen denken, dat de geallieerden het gingen verliezen. Als je de rest niet kent, kun je het niet plaatsen. Je begrijpt niet waar dat fragment een onderdeel van is: het geheim van D-Day ontgaat je.

Kijk, dat was het beeld dat Schilder gebruikte voor de preek. De Bijbel, bedoelde hij, is geen bundel losse verhalen met een hoofdpersoon. Geen losse fragmenten die per preek een plaatje opleveren. De Bijbel geeft niet eens allereerst verhalen over mensen. De Bijbel is in de eerste plaats het ene grote verhaal van God. God die naar deze wereld toekomt in Christus. En dan is wel duidelijk wat het spanningscentrum van dit verhaal is: Jezus Christus en die gekruisigd. Om Hem gaat het. Hij moet in het centrum staan. Ja, en dat vraagt natuurlijk wel om een ander soort preken. Dat was het, wat K. Schilder wilde duidelijk maken. Als het om Christus gaat in de Bijbel, dan moet Christus ook centraal staan in de preek. Oftewel: 'Christo-centrisch'. Wij moeten Christocentrisch preken, zei hij, ook als de preek over Jozef gaat of over David. Want als alleen Jozef in beeld komt, is dat maar een klein fragmentje van het grote verhaal dat God verlost door Jezus Christus.

En u begrijpt wat dat betekent voor die tekst uit 1 Kon. 8. 'Dat uw ogen open zijn over dit huis, dag en nacht'. Dat is toch meer dan een toepasselijke wandtekst voor een pasgetrouwd stelletje! Dat is een woord, waarin je God naar deze aarde ziet komen. God, die zijn tent bij de mensen wil opslaan. Dat moet doorklinken in een preek over die tekst. Hij heeft onder ons gewoond.

Ziet u wat er zo gebeurt? Opeens wordt de preek heel anders. Het is niet meer de kleine spiegel van mijn burgerlijke wereldje. De horizon breekt open. En dan komt er een enorm vergezicht los. Het koninkrijk van God wordt zichtbaar in een geweldig perspectief. Het simpele losse plaatje blijkt heen te wijzen naar een groot verhaal. In Jozefs wederwaardigheden ga je herkennen hoe God Zijn gang gaat in de vergadering van Zijn volk. In Davids omzwervingen herken je iets van de gezalfde die door lijden tot heerlijkheid gaat. Zoals

elke figuur in een film heenwijst naar het spanningscentrum. Het simpele plaatje uit de toverlantaarn blijkt niet los verkrijgbaar. Het is een onderdeel van een hele film. Het verhaal is veel groter, veel weidser. En plotseling gaat de preek niet over voorbeelden. Plotse-ling gaat de preek weer over God. Het is niet meer de momentopname die alle aandacht krijgt. Heel de heilshistorie komt in beeld. . U moet zich voorstellen wat dat betekende 's zondags. Toen de eerste heilshistorische preken gehouden werden. Mensen gingen soms met een ruk overeind zitten. Zo ging het werkelijk. Vóór die tijd zaten ze soms de preek uit. Maar plotseling zaten ze op het puntje van hun stoel. Of op de rand van de kerkbank. De toverlantaarn was verleden tijd. Het werd een preek als een film.

Denkt u zich dat goed in. In de exemplarische preken was het evangelie vaak verschrompeld. Ingepast in het alledaagse leventje. Op maat geserveerd voor de burgerman.

Maar plotseling breekt de horizon open. Er voer een tinteling door de kerk: wat zijn we rijk! Zie hoe God zijn gang gaat door de historie. Zie hoe Christus komt naar deze wereld. Let op de contouren van het komende rijk. Zie hoe alles in het teken staat van Golgotha. Het spanningscentrum van Gods verhaal. Toen op Golgotha was het D-Day Æ Decision-day. De dag dat Christus de beslissende strijd won.

Wat zijn we rijk. Dat laten we ons niet meer afpakken. Dat was het waar het in de prediking om ging bij de Vrijmaking.

En vandaag?

Ja, daar ging het toen om, 50 jaar geleden. En dat brengt me tot die laatste vraag: kunnen wij vandaag nog steeds met zulke preken uit de voeten? Die vraag wordt nl. best vaak gesteld onder ons. En dat is lo-

gisch. Moet je 50 jaar later nog net zo preken als toen? Ik wil daar graag kort iets over zeggen. U voelt natuurlijk wel aan, dat ik erg blij ben met de gedachte achter de heilshistorische methode. Het gaat om Christus. Dat laten we ons niet afpakken, zei men rond de Vrijmaking. En we zeggen dat vandaag nog steeds. Dat zou ik nooit uit handen willen geven. Dat blijven we dan ook doorgeven aan de studenten.

Tegelijk is er ook nog iets anders te zeggen. Want soms konden die heilshistorischepreken ook wel wat eenzijdig worden. Er waren ook wel eens dominees die zeiden: het gaat niet om Jozef of David. En daarom lieten ze de mensen als het ware weg uit de preek. Je zou het kunnen vergelijken met het versneld afdraaien van een film. De beelden flitsen langs je heen. Je herkent de mensen niet meer. Het verhaal wordt één streep naar de afloop. Zo kon je soms preken horen, waar de mensen uit het verhaal haast niet meer belangrijk waren.

Alleen de weg naar Golgotha werd als in één streep getekend. Alleen het filmschema bleef over. De film zelf werd onherkenbaar.

Mensen lijken dan onbelangrijk, alsof het alleen maar over God mag gaan. Dat kan natuurlijk niet. God noemt zich de God van Abraham, Izaäk en Jacob. Daarom zijn zij belangrijk. Mensen zoals wij, aan wie je kunt herkennen hoe God met mensen omgaat. Daarom moet je mensen ook tekenen in de preek. Dan zul je als kerkganger herkennen, dat de preek ook jou aangaat. Ik denk dat dat ook veel meer recht doet aan het beeld, dat Schilder tekende.

Dat willen we óók meegeven aan de studenten. Dan kunnen zij het rijke verhaal van God herkenbaar vertellen aan mensen van vandaag. Want natuurlijk mag een kerkganger dat vandaag ook verwachten. Dat de preek herkenning oplevert. Niet omdat een dominee moet kunnen opbieden tegen een kijkcultuur. Maar omdat God met dat grote verhaal van Jezus Christus nog

steeds naar ons toekomt. Mensen van vandaag. En daarvoor mag je wel op het puntje van je kerkbank gaan zitten.

¹ Dit is de tekst van de toespraak die ik vorige week op de Schooldag heb gehouden.

² Het citaat is te vinden in de collegeverslagen van 1939.

Registers op De Reformatie voor uw computer

Jaargang 21 (45-46) – 68 (92-93)

Programma (incl. verzendkosten) f 40,-

- A: Tekstregister met titel en auteur en Trefwoordenregister: (4 ingangen) per jaargang f 3,75.
- B: Auteursregister met titel, rubriek en trefwoord + Tekstregister met titel, auteur en trefwoord + Trefwoordenregister: (8 ingangen!) per jaargang f 4,75.

Bij bestelling van het totale pakket de 'nieuwe' jaargang 69 gratis!

P.G. Versteegt,
De Hennepe 435,
4003 BE Tiel,
03440-15997

M meditatief

loof je een groot nageslacht, een eigen land om in te wonen. Ik beloof dat de hele wereld, door alle tijden, zal denken aan jou: in u zullen alle geslachten van de aardbodem gezegend worden. Ik verander je naam als bewijs van mijn trouw. Ik doe wat Ik zeg. Abram – dat is Abraham.

Dat is een naam om te onthouden. Uiterst kwalijk als Abraham je niets meer zegt. Gods keuze in een goddeloze wereld van toen werkt door tot de goddeloze wereld van nu. Wie gelooft in Jezus Christus is een zoon van Abraham. Dan ben je opgenomen in dat verbond met God, dat zich over de nageslachten uitstrekt.

Abraham, die naam spreekt van Gods beloften, die betrouwbaar zijn in leven en sterven. Die naam spreekt ook van Gods verwachting leef voor mijn aangezicht onberispelijk. Die naam spreekt van kracht, die mensen van nature niet hebben. Wie aan hem temgdenkt, houdt moed als de wereld om je heen het geloof verliest.

Abram – dat is Abraham. Wie die naam vergeet, moet zich bekeren.

Abram, dat is Abraham (1 Kronieken 1,27)

Namen onthouden is een kunst. Het is verkwikkend, als je na lange tijd iemand ontmoet, die je naam nog kent. Blijkbaar was die ontmoeting wel zo bijzonder, dat de ander het niet vergeten is. **Sommigen** zijn sterk in het onthouden van namen. Het is een kunst, want je ontmoet zoveel mensen in de loop van de tijd. En je kunt niet alles onthouden. Misschien kunt u zich ook nog een situatie herinneren, waarin je de naam van de ander kwijt was. Genant is dat. 'Ja, ik weet dat ik u eerder gezien heb, maar hoe was uw naam ook al weer...?' Of je laat het maar en hoopt, dat het niet nodig is de naam te gebmiken. Vervelend, maar goed. Je kunt er toch ook niet over tobben. Je kunt niet alles onthouden.

In Kronieken staan honderden namen opgesomd. De schrijver vult de eerste tien hoofdstukken van het eerste boek met lijsten. Hij begint bij Adam. De eerste naam. Dan volgt een rijtje tot Noach met zijn zonen, Sem, Cham en Jafet. Hij citeert uit het boek Genesis en laat de mensen van de oeroude tijden voorbijgaan aan de lezers van zijn tijd. De zonen van Jafet, de zonen van Cham, de zonen van Sem. Het zijn er veel. De meesten worden alleen maar genoemd. Bij een enkeling volgt nog iets extra's. Bijvoorbeeld over Nimrod: 'deze was de eerste die machtig werd op aarde'. O ja, dat is waar. Zo onthoud je namen beter. Als je iets bijzonders weet. Want mensen verschillen, ook in

bekendheid. Veel namen zijn alleen maar naam en worden **verge-**ten. Anderen vergeet je niet. In hun leven gebeurde iets, dat in de herinnering blijft.

Sem, Arpaksad, Selach, **Eber**, **Peleg**, Reu, **Serug**, Nachor, **Terach**, Abram – dat is Abraham, schrijft hij. Vergeet het niet! Deze nakomeling van Sem kreeg een andere naam. Dat roept in **herinnering**, hoe in het leven van deze man Gods werk zichtbaar werd. Abram werd uitgekozen door God. De mensen werden in die tijd talrijk op de aarde, maar tegelijk nam de eerbied en gehoorzaamheid aan God af. In Babel bouwden de mensen een toren om **zichzelf een naam** te maken. De naam van God dreigde vergeten te raken in Gods eigen schepping. Dan roept Hij Abram. Hij sluit een verbond met hem en zegt: Ik verander je naam van Abram in Abraham.

Sommige namen mag je niet vergeten. Want wat er in het leven van die mensen gebeurde, heeft gevolgen voor jezelf. Voor de tijd waarin je leeft. Ook al zijn de mensen zelf gestorven, toch is het belangrijk om aan hen **terug** te denken. Want in hun leven zie je de **HERE** aan het werk. Hij leidt ons leven. In een tijd waarin veel verandert, houd je vast aan de enige zekerheid: God regeert door Jezus Christus. Je zoekt koers en vraagt: hoe zullen wij U volgen, **HERE**?

Denk dan aan vroeger. Want de **HERE** was er ook in de tijd van Abram. En in het leven van die man, deed Hij iets dat voor nu van belang is. Hij verbond zich aan Abram. Ik zal jouw God zijn. Ik be-

Achtergronden

In twee artikelen maak ik enkele opmerkingen over Gods drieëenheid. Voor ons gevoel soms een abstract en nogal taal onderwerp. In de Bijbel zelf juist belangrijk voor de omgang met God. Daar liet ik vorige week iets van zien. Ik betoogde, dat je niet zozeer Gods eenheid voorop moet stellen. Begin ermee Vader, Zoon en Geest elk te kennen. Zie vervolgens hoe harmonieus zij samenwerken. En erken vandaaruit dat er tussen deze drie eenheid bestaat. Nu haal ik kort enkele momenten uit de geschiedenis van deze leer naar voren. Ook let ik op de geloofspraktijk.¹

Erfelijk belast

Voor ons is dit het probleem van de leer van Gods drieëenheid: hoe zeg je drie en een tegelijk? In de Bijbel ligt dat anders. Voor ons besef onbekommerd stelt de Bijbel ons voor aan drie personen. Intussen heet God rustig een.

Vaak denken we dat de Joden in Jezus' tijd hiertegen opbotsten. Alsof ze Jezus niet als Gods Zoon aanvaardden, omdat zij Gods eenheid hooghielden. Maar **almeer** blijkt dat het omgekeerd kan zijn geweest. Hun moeite was niet dat een tweede in God zou strijden met zijn eenheid. Maar dat een nederig mens als **Jezus** zichzelf voor die Zoon van God uitgaf. De strikte nadruk op Gods eenheid (getalsmatig opgevat) kan een latere ontwikkeling in het Jodendom geweest zijn. Hoe komt het dan dat wij de leer van de drie-eenheid toch zijn gaan

ervaren als iets wat helemaal tegen je mensenverstand ingaat? Dat kan de geschiedenis duidelijk maken. God gaf daarin veel. Tegelijk hebben mensen ons soms erfelijk belast.

Over de toonbank

Wie rondloopt op een markt hoort druk gepraat. Over prijzen, sport, politiek, het weer: wat ons maar bezig houdt. Stel dat je rond het jaar 350 na Christus op een markt in Turkije liep. Je zou vreemd opkijken. Gewone mensen hebben het over de vraag of de Zoon gelijk is **aan** de Vader. De drieëenheid ging over de toonbank. Schrijvers uit die tijd vertellen dat. Het hield de mensen echt bezig.

Mensen zagen toen het leven anders dan nu. Alles had een band met het goddelijke. Voor handel, oorlog, liefde, gezinsleven en wat al niet, bestonden goden. Om de

haverklap bracht men offers. Het bestaan vormde een pyramide. Onderaan het gewone leven in het aardse lichaam. Daarboven het hogere leven: de ziel, je denken, je gevoel. Nog weer hoger: engelen, halfgoden, en goden. En helemaal aan de top, de hoogste god. Zo'n pyramide wordt naar boven toe smaller. Die hoogste god was voor hun besef absoluut een. En hoe lager je afdaalt, des te meer plaats voor meervoud.

In die cultuur werden steeds meer mensen christen. Onbijbelse elementen uit dat wereldbeeld verdwenen. Bijvoorbeeld, dat er geen grens bestond tussen God en zijn schepping. Tegelijk bleven ze kind van hun tijd. Ook in hun idee dat God een absolute eenheid is. Elk meervoud in God haalde Hem voor je gevoel naar beneden in de pyramide.

Zo werd het een levensvraag wat je moest met het drietal Vader, Zoon en Geest. Doet dat God wel recht? Kunnen niet-christelijke tijdgenoten jouw God daarmee niet gemakkelijk tot een lagere god degraderen? Onwillekeurig las je wat de Bijbel zegt over Gods eenheid met de bril van je tijd. En je dacht daarbij aan zo'n absolute getalsmatige eenheid.

Trouw met een prijs

Geen wonder dat christenen naar twee kanten ontspoorde.

De een deed af van dat drietal. Dat zou niet meer betekenen dan dat de ene God drie gezichten trekt. Zo verlies je de levende omgang met Christus en de Geest.

De ander lokaliseerde die absolute

eenheid in de Vader. Zoon en Geest moesten maar een **treedje** lager op de pyramide. Zo blijven het er echt drie. Maar in Christus en de Geest sta je niet meer direct voor God. Zo denken nog steeds de Jehova's getuigen.

Onder Gods leiding bleef de kerk trouw. Die drie zijn echt drie personen, toch is er maar een God. Maar daarvoor werd een prijs betaald. Nu konden mensen in die cultuur het haast niet anders meer ervaren, dan als een hogere waarheid die met je verstand strijdt. Je stelt je er minder bij voor. En er groeit afstand tot de praktijk. Die sfeer heeft tot op vandaag doorgewerkt. Niet alleen in de theologie, maar ook in de geloofspraktijk. De eenvoudige en praktische zin van deze leer raakte op de achtergrond.

Er is verband gelegd met de opkomst van de Islam, enkele eeuwen later. Die sprong – net als vandaag – in een gat in de markt. De levensstijl van delen van de christenheid vermolmde. Daartegenoverstak de ethiek binnen de Islam gunstig af. Bovendien gold Allah als strikt een, zonder meervoud. Dat bevredigde verstand en levensbesef van toen meer dan de onbegrepen leer van Gods drieëenheid.

Terecht is gezegd, dat dit gevolgen heeft voor de menselijke samenleving. De HERE, in zichzelf gemeenschap, brengt tot een gemeenschap van liefde. Hoewel je ook moslims tegenkomt met sprekende daden van liefde, terwijl de gemeenschap onder christenen kan tengenvallen.

Persoonlijk

In onze tijd is de omgang met de leer van Gods drieëenheid verschillend.

Veel moderne christenen zoeken een menselijke God. Hij wordt een op contact gerichte persoonlijkheid. 'Drieëenheid' past daar niet bij. Dat maakt Hem te anders. Jezus is een mens. De Geest is Gods

beweging naar ons toe.

Ook gereformeerde en evangelische christenen spreken tegenwoordig graag over een 'persoonlijke God', een 'persoonlijke relatie tot God', 'persoonlijke omgang met God'. Niet voor het eerst. In veel opzichten sluit deze mode aan bij stromingen die al in de 19e eeuw bestonden. Abraham Kuyper signaleerde al het risico van dit spraakgebruik. Heel gauw zoek je zo een God op mensenmaat.

Oecumene

Daartegenover hebben anderen vandaag veel aandacht voor Gods drieëenheid. Sinds de Wereldraad van Kerken in 1961 de drieëenheid opnam in haar basisformule, speelt het thema een rol binnen de oecumenische beweging. Dat heeft in eerste instantie te maken met de relatie tussen de westerse en de oosters-orthodoxe kerken. In die laatste is de drieëenheid de eeuwen door centraal gebleven.

Maar met name sinds de tweede helft van de jaren '80 spelen ook andere motieven. Via de leer van Gods drieëenheid zoeken velen een andere **kijk** op God. Tegelijk hopen ze zo de eenheid aan te geven tussen God, mens en schepping. Ook proberen ze het moeizaam vlottende proces van kerkelijke eenwording te stimuleren via een nieuw verstaan van Gods eenheid. Verschillende voormalige **bevrijdings**-theologen gebruiken bovendien de leer van Gods drieëenheid om te laten zien dat een vrije, democratische en sociale samenleving bij God past.

Verder **krijgt** de drieëenheid aandacht binnen de dialoog met jodendom en islam. En ook de nieuwe spiritualiteit – bijvoorbeeld in antroposofische kring – heeft dit leerstuk opgepakt om een diepe eenheid tussen God en ons te suggereren.

Alleen al de situatie waarin we vandaag christen-zijn, maakt het be-

langrijk dat de leer van Gods drieëenheid in onze geloofspraktijk functioneert.

In de ogen zien

Vorige week vertelde ik, dat **sommigen** een preek over de Heilige Geest niet interessant vonden zolang het ging over de Geest zelf, en minder over wat Hij in ons doet. Vaak heb je meer interesse in wat God voor je doet dan in wie Hij is. Stel dat je in een verkering tegen je partner zegt: ik heb wel interesse in je baan, je hobbies, je meningen en wat je voor mij kunt betekenen. Maar wie jij zelf bent, daar kan ik niet zo veel mee. Ik **kijk** je nooit eens diep in je ogen. Dat past niet in een liefdesrelatie.

Zo is het ook bij de HERE. Houd je van Hem, dan is je **blikrichting** niet wat jij allemaal aan Hem hebt, maar wie Hij is. Dan maakt het je al gelukkig om God 'diep in de ogen te kijken'. God kennen is leven (Joh. 17 : 3).

Wij zijn vandaag bezig met onze relatie tot God. Met wat wij daarin wel of niet ervaren. Met de kwaliteit van die relatie zelf. Een **bij-effect** is dat relatieproblemen tegenover God groeien. Zoals relatieproblemen tussen mensen juist naar voren komen in een westerse samenleving, waar we de kwaliteit van die relaties zo belangrijk zijn gaan vinden. Het is heilzaam om je in die relatie tot God te concentreren op Hem.

Hem kennen als drieënige past in een relatie met God en doet ons praktisch goed.

Egocentrisch?

Ik vertelde ook, dat iemand het onuitstaanbaar vond dat God uit is op zijn eigen eer. Dat zou inderdaad egocentrisch zijn, als de HERE een eenzame enkeling was, een Allah. Een moslim legde me eens uit waarom je Allah met zoveel overgave moet dienen: Allah is trots... **Zo'n** eenzame enkeling kan alleen leven voor zichzelf. God zou een

eisende God zijn.

De HERE is een gevende God. Gods eer bestaat alleen op de manier van de drieëenheid. Het is de eer van de Vader, de Zoon en de Geest. Geen van hen is egocentrisch op zichzelf gericht. Maar de Vader verheerlijkt de Zoon. En de Zoon de Vader. En de Geest verheerlijkt beiden. Alle drie zijn ze gevend. Juist als gevende God komt de HERE tot zijn eer.

Hij betreft daarin ons. De liefde van de Vader voor de Zoon is ook voor ons. En de liefde van de Zoon voor de Vader wil door ons heen. En de Geest leert ons om Beiden lief te hebben.

God zo kennen rekent af met alle **afstandelijkheid**. Dat God gediend wil zijn, geeft geen kil gevoel. Hij tintelt in zichzelf van leven en liefde.

Het houdt verband met een punt waarop mensen soms afknappen: de eis van het verbond. Er moet zoveel! Al zeg je 100x tegen elkaar dat dit geen plicht is maar een zaak van liefde, en dat God het zelf in ons doet, het komt soms niet over. Het heeft ten diepste te maken met je Godsbeeld. Eisend of gevend?

Gereformeerde geloofsbeleving

Tegelijk blijkt deze gevende God niet Iemand te zijn die maar wat met zich laat dóen. Hij is niet wat men onder de mensen 'soft' noemt. Ook zo'n God blijft een eenzame enkeling. Niet ongenaakbaar verschanst in zichzelf. Maar verlegen om contact met mensen. Dan ga je spreken over Gods lijden en zwakte.

God is gevende liefde, uit op relatie. Maar Hij heeft daar ons niet voor nodig. Vader, Zoon en Geest hebben elkaar. Houd tegelijk vast aan Gods imponerende hoogheid en aan zijn hartverwarmende liefde! Dit werkt; door in je geloofsbeleving. De 'eenzame enkeling' maakt je tot een bang christen met een plichten-geloof. Afstand zonder nabijheid. Of tot een pedante re-

ligieuze persoonlijkheid. Nabijheid zonder afstand. God kennen als Vader, Zoon en Geest leert de juiste sfeer. Afstand en nabijheid tegelijk. Diep onder de indruk van zijn hoogheid en diep geraakt door zijn liefde. Dat typeert vanouds gereformeerde geloofsbeleving tegenover andere vormen. In dat verband gebruikt de catechismus bijvoorbeeld de woordcombinatie 'ontzag en vertrouwen'. En de Bijbel kent het samengaan van ootmoed en blijdschap, en de prachtige uitdrukking 'vreze des HEREN'.

Herkennen in je leven

God kennen zoals Hij is, is voorwaarde om Hem op te merken in het leven. Ken je Hem niet zo, dan snijd je bij voorbaat kansen af om Hem te ontmoeten.

Het doopsformulier leert dat de drie personen elk eigen beloften doen. Vandaaruit kun je het leven in het verbond onder verschillende invalshoeken leren zien en de relatie tot God midden in het leven doen functioneren. Niet onbelangrijk in een tijd waar we het moeilijk vinden de HERE verbonden te zien aan ons gewone leven.

De Vader biedt als schepper die nog regeert zijn zorg. Hij geeft het goede en gebruikt het kwade. Je zoekt en vindt afhankelijkheid, leiding en geborgenheid. Onder deze invalshoek blijkt het leven vol van de levende persoon van de Vader. De Zoon belooft verzoening van schuld en bevrijding. Dat leert je onder zijn ogen omgaan met zonde en schuld, angst en eenzaamheid, met gebrokenheid in het leven. De Geest belooft nieuw leven, kracht om te strijden, geloof en groei. Zo leer je het leven met strijd tegen de zonde, nederlagen en overwinningen, twijfel en zekerheid, geloofsvruchten geestelijke honger zien als leven door de Geest.

De veelzijdigheid van de ene God helpt je om het bonte bestaan te er-

varen als het ene leven met God. Dat verdiept je gebedsleven. En de zondagse liturgie. Het geeft richting aan je lofprijzing.

Geloofsgroei

Verschillende schrijvers zien verband tussen de drieëenheid en de **geloofsontwikkeling**.

Voor een kind is God de Vader concreet. Zijn zorg past bij de kinderlijke behoefte aan geborgenheid. Jezus valt voor het besef van veel kinderen samen met de Vader. Bij het opgroeien neemt het besef van verantwoordelijkheid toe, je gewetensfunctie en je capaciteit om relaties te leggen. Dan moet die relatie met de levende Christus tot ontwikkeling komen. Alleen in Hem kun je voor God bestaan.

Sommigen hebben zo'n relatie tot Christus nauwelijks ontwikkeld. Zou hier voor velen vandaag niet de schoen wringen?

Vervolgens wachten je levenstaken door allerlei fasen heen. Gaandeweg herken je de Geest van God concreter. Zonder Hem heb je geen doel, geen energie, geen blijdschap, geen strijd, geen volharding. Dit mag nooit een sjabloon worden. Toch kan het helpen. Ken je God zoals Hij is? Is je leven met God eenzijdig ontwikkeld? Bestaat er verband met verkeerde verwachtingen van God en **geloofsproblemen**?

Eenheid

Iemand maakte de speelse opmerking dat de drieënige God als het ware Psalm 122 in de mond neemt: kom ga met Ons en doe als Wij. In Joh. 17 vraagt Jezus dat zijn volgelingen een zijn 'zoals Wij een zijn' (vgl. ook 1 Joh. 4 : 17). Onze relaties moeten iets laten zien van de liefdesgemeenschap tussen Vader, Zoon en Geest.

God zo kennen is bijvoorbeeld belangrijk in het huwelijk: twee mensen een door liefde. Ook voor de

gemeenschap der heiligen: verschillende leden, toch een lichaam. Denk ook aan de eenheid van de kerk. Die vat je gauw getalsmatig en formeel op. Maar het gaat om inhoudelijke gemeenschap in de waarheid dankzij het bindmiddel van de liefde.

Het is zelfs belangrijk voor onze cultuur. De westerse mens verloor eerst het geloof in God en toen in zichzelf. Zo raakte hij ook de eenheid van het leven kwijt. Je leeft los van elkaar. Volken verschansen zich in nationalisme. Critici van de huidige wetenschap verwijten de uni-versiteit dat zij een 'multi-versiteit' is geworden. Een chaotische veelheid van beelden en informatie illustreert hoe versnipperd onze cultuur is. Geen wonder dat mensen psychisch desintegreren. Hartstochtelijk zoeken velen die eenheid terug. Wijzen wij de weg? God kennen zoals Hij is: drieëinig. En zijn appel opvolgen: Kom ga met Ons, en doe als Wij.

¹ Voor enige literatuur verwijs ik naar het artikel van vorige week.

Deze keer een vijftal Engelstalige boeken van Inheritance Publications in Neerlandia, Alberta, Canada

Allereerst een vertaling (door Theodore Plantinga) van het boek *Waar alles van Hem spreekt* van K. Deddens. De Engelse titel is: *Where everything points to Him*. Het heeft 170 blz. en kost in Can. dollars 12,95.

Verder een vertaling van het beken de boek van Lepusculus Vallensis met de tekst van de Nederlandse Geloofsbelijdenis annex Schriftplaatsen en verklarende aantekeningen. De Engelse editie heet *The Belgic Confession and its biblical basis*. Het telt 262 blz. en kost in Can. dollars 17,95. Wellicht geschikt als cadeau voor een Engelstalige broeder of zuster?

In de derde plaats een herdruk van een historische roman van de Engelse schrijfster Marjorie Bowen (Gabrielle Vere Campbell, 1888-1952). Het heeft als titel *I will maintain* en is het eerste deel van een trilogie over stadhouder-koning Willem III en zijn vrouw Mary. Ik las als jongen dit boek al in een vooroorlogse Nederlandse vertaling onder de titel *Ik zal handhaven*, evenals de twee andere delen, *Beschermers van het geloof* en *Voor God en den Koning*.

Voor al bij gereformeerden waren de boeken van Bowen jarenlang populair. Van het eerste deel heb ik een zevende (!) druk in de kast staan. De sterke verwevenheid van geloof, koningschap en politiek die er uit sprak maakte op mij destijds een diepe indruk. Een soort literatuur, dat het vandaag bij velen wel

N
nieuw uitgekomen

niet goed meer zal doen. Maar onmiskenbaar vormend voor je geloof en je historisch besef.

Kennelijk is er in Canada en de Verenigde Staten nog een markt voor zo'n 'ouderwets' boek. Overigens was een korte introductie over de schrijfsteren haar boeken niet overbodig geweest. Het boek telt 383 blz. en kost Can. \$ 17,95.

In 1971 verscheen bij De Banier in Utrecht een zendingsboek voor de jeugd onder de titel *Tekko en de witte man*, geschreven door Alie Vogelaar-Van Amersfoort. Inheritance Publications gaf er in 1993 een Engelse vertaling van uit: *Tekko and the white man*. Het telt 106 blz. en kost Can. \$ 7,95. Misschien aardig voor VO-leerlingen als oefen-materiaal?

Bij Inheritance Publications verscheen ook het verslag van de International Conference of Reformed Churches (ICRC) gehouden in de Koningskerk in Zwolle-Zuid in 1993. Titel: *Proceedings of The International Conference of Reformed Churches van 1 tot 9 september in Zwolle*. Het boek bevat o.m. de teksten van de gehouden referaten. Prijs: Can. \$ 9,95.

Het ligt niet in de bedoeling om er een Nederlandse versie van uit te geven. Wie dus wil weten wat er allemaal op de conferentie in Zwolle gezegd en besloten is, moet zich dit boekje aanschaffen. Ik hoorde, dat sommige gereformeerde boekhandelaren het wel in voorraad hebben.

Wandelen met God

Het nieuwe kabinet heeft een kleine aardverschuiving in petto. De afrekbaarheid van de rente op consumptieve kredieten zal worden afgeschaft!

De autobranche sloeg meteen alarm. Weet u wel, dat 70 à 80% van alles wat op 4 wielen rondrijdt gefinancierd wordt? En wat te denken van de caravans, de boten, de (tweede) televisies en wat een mens al meer aanschaft om zijn leven een beetje up *to date* in te richten? Als het moeilijker wordt het geld daarvoor te lenen, betekent dat een ramp voor de omzet in die sectoren.

Vakorganisaties **kunnen** protesteren. Maar hoe groot zullen de problemen worden van al die huishoudens, waar men zich moeiteloos in de schuld gestoken heeft via allerlei afbetalingen? Geldschietters waren er genoeg; ze boden tegen elkaar op om leningen te verschaffen tegen prettige voorwaarden en zonder al te veel navraag. Zodoende zal in menig gezin de **broekriem** stevig aangehaald moeten worden als de plannen van Kok doorgaan, want al die aflossingen mét rente zijn een zware last.

Waarschijnlijk levert dit nog een kamerbrede discussie op waar het debat over de korting op de kinderbijslag bij verbleekt.

Nu ben ik geen financieel deskundige, op dat terrein zal ik mij niet wagen. Maar er zit ook een principiële kant aan deze zaak. Dat aspect is m.i. toch al te veel onderbelicht geweest.

heid (Ps. 24). Wij zijn geen eigenaars, maar rentmeesters over datgene wat God ons toevertrouwt. Van begin af aan heeft de HERE dat zijn volk ingescherpt. Bij het betreden van Kanaän zei Hij onomwonden: Het land blijft van Mij. U mag erin wonen en ervan eten, maar het wordt niet uw eigendom (Lev. 25).

Daarmee gepaard gingen tal van waarschuwingen om niet het geluk te zoeken in rijkdom en welvaart (Deut. 8). Een belangrijke les, want Kanaän zou overvloedig zijn. Toch moest het hart niet daarin zijn hoogste vreugde vinden, maar in God. Om die geestelijke ruimte te behouden zou een mens tevreden moeten zijn met het deel dat God hem gaf.

In dat kader komen wij geen consumptieve kredieten tegen. Geen leningen die bewust zijn aangegaan om het erfdeel te vergroten of te verrijken. Nee, men had geleerd te leven van datgene wat **God** geeft. Als er al sprake was van lening en schuld, dan betrof het situaties van overmacht. Als een broeder verarmde, moest hem een lening worden verschaft zonder rente (Lev. 25 : 26-28). Ook mocht in die gevallen een losser optreden om de aan lager wal geraakte broeder los te kopen (Lev. 25 : 23-28, 47-55). Juist dat begrip 'losser', dat een schaduw was van het werk van onze Middelaar, doordringt ons ervan dat het niet de bedoeling is geweest je willens en wetens in de schuld te steken.

~~Eén dag~~ **W**i bidden dus om ons ~~brood~~ voor vandaag

Denken we dan totaal niet aan morgen? Jazeker, maar morgen is God er ook weer.

Israël heeft die les geleerd in de woestijn. Het manna daalde iedere dag neer, veertig jaren lang. In het begin vertrouwden **sommigen** het niet; ze verzamelden voor meerdere dagen tegelijk. Daarop werd Mozes vertoornd. Had God niet beloofd elke dag voor zijn volk te zorgen?

Die historie klinkt door in ons dagelijks gebed. Een gebed, dat wij van **harte** zullen bidden: als U ons eten geeft **voor vandaag**, zijn wij dankbaar en tevreden! Ook al is het portie niet groter dan voor één dag, het is puur genade en wij zullen niet vragen om méér. Al is het brood zonder beleg, dan zien wij daarin de verhoring van ons gebed. Indringend gebedsonderwijs! Het kost heel wat moeite om hier echt te menen wat we zeggen.

Maar beseffen wij de strekking van deze woorden wel?

Want wat is een consumptief krediet? Het is het besteden van geld dat je nog niet hebt verdiend. Het is het uitgeven van je inkomen van morgen en overmorgen, van de eerstkomende drie of vijf jaar! Het is het opmaken van toekomstig levensonderhoud van soms honderden dagen tegelijk. Een greep naar datgene wat God nog niet gaf! Hoe kan een christen nu zoiets doen, en tegelijk (van **harte**!) zeggen: 'met mijn portie van vandaag ben ik blij en tevreden'?

Let wel, ik praat nu niet over investeringen in het zakenleven. Het is bekend dat je daarin wel eens risico's moet nemen (Pred. 11 : 1-6). Ook heb ik het nu niet over waarde

God geeft

Hoog in ons vaandel hebben wij de belijdenis geschreven, dat aan God de wereld toebehoort en haar vol-

Per dag

Jezus leerde ons bidden om ons 'dagelijks brood'. Met 'dagelijks' wordt aangegeven: een portie voor

INHOUD, TREFWOORDEN- EN TEKSTREGISTER VAN DE REFORMATIE, JAARGANG 69

(2 oktober 1993 – 24 september 1994)

Hoofdartikel

Beek, R. ter – Iets nieuws 269-272

– Nu zal ik opstaan 509-511

– De koning gaat, de knecht blijft 625-629

– Geest, kracht, vuur, liefde 645-649

Boer, E.A. de – Vroomheid en vormgeving 941-943

– Vast wel of vast niet? 961-964

– Vastende volgelingen 977-979

Bruggen, J. van – Gods werk in mensentaal 169-172

Douma, J. – Woord en wandel 189-192

Gunnink, G. – De derde weg 377-379, 397-400

Haak, C.J. – Zending op wereldmaat 769-774, 789-794, 805-811

Hagg, J. – Een aanmerker wordt aangenomen 249-252

Hendriks, A.N. – Hoe zijn wij zeker van onze verkiezing? 17-20, 41-4

Herwijnen, A. van – In de naam van Jezus 605-606

Jagt, J.W. van der – Oecumenisch willen 825-828

– De zonde verdisconteerd 845-849

– Inlijving bij Christus 865-869

Kamphuis, B. – Uit de hemel of uit de mensen? 149-152

Kamphuis, J. – Kerk en tolerantie 293-295, 313-316, 333-336, 353-357

Luiten, B. – In de naam van Jezus 605-608

Ohmann, H.M. – Hoofdpunten uit het slot van het boek Jesaja (2e reeks)
685-688, 709-713, 729-733, 749-753

Schaafsma, H.R. – De jaren dertig 493-497

Trimp, C. dr. – Katholiciteit en afscheiding 1-4

– Strijd om de identiteit van de kerk 77-80

– Het ondemcht van K. Schilder 97-100

– Ware en valse kerk 113-117

– 'Medewerkers' en 'beginnelingen' 133-135

– De les van de mislukte vernieuwing 417-420

Veen, H. van – De binding die ontbinding bracht 529-531

– Een revisie-synode zonder revisie 545-547

– Vrijmaking of wederkeer 561-563

Vries, W.G. de – Kerk en confessie 437-439, 457-459, 473-475

Uit de Schrift

Blok, R.J. – Geestelijke ervaring 357-358

– Blijvende watervoorziening 380

– Een beter milieu begint bij jezelf 401

Boer, M.H. de – Alle weer is Gods weer 5

– OnheilsPELLende winden 21

– Toch leven 45

Braaksma, S.S. – Het lied van de wijngaard 118, 136, 153

Breemen, C. van – Eeuwig zichzelf 532

– Buiten de legerplaats 548

– De blijvende stad 564

Dijk, A.P. van – Petrus' gevaarlijke hulp 476

– Maria – koningin of discipelin? 498

Enk, G.J. van – Lezen en dan... 795

– Succesvolle evangelisatie... 812

Folkersma, K. – Bidden om de weldaad van de gehoorzaamheid 829

– Bidden om open ogen voor de wonderen van Gods wet 850

– Bidden om duidelijke leiding op de pelgrimstocht door deze wereld
870

Geelhoed, A. – De geboorte van het kind 172-173

– De naam van het kind 193-194

Griffioen, D. – Dromen om te overdenken 669-670

– Voorspoed bij tegenwind 689

– Van boven bekeken 714

– Van boven bekend gemaakt 734

– De vrees voor God en de mantel der liefde 754

– Grensverleggend 775

Heida, R. – Geen leugen 421

– Geenmst 440

– Geen nood 460

Jong, J.M. de – Wat heb ik er mee te maken? 81

– Dankdag 101

– Zover kun je komen door de Heilige Geest 944

– Zijn uw ogen goed? 965

– De verlosser Jozef 980

Ommen, R.W.J. van – Wees sterk en moedig! 296

– Onze voorganger is de Here 317

– Ons erfdeel is zeker 337

Stam, C. – God heeft naar zijn volk omgezien 609

– Na de opstanding geen huwelijk meer 630

Kerkelijk leven

Beek, R. ter – De hervormde kerk 154-155

– Onzekerheid over God 155-156

– De Bijbel vandaag 174-175

– Afscheid van professor Ohmann 194-196

– Verandert de Hervormde Kerk? 276-277

– Wegblijven van het avondmaal 499-501

– Onttrekking-tijdens-vermaaf 12-513

– Samen op de rem 533-535

– Samen op de helling 549-551

– Vragen bij de schrift 830-831

– Geschiedenis, wetenschap en de Schrift 851-853

– De tekst eerst 871-873

Dee, J.J.C. – Vertikaal gericht – historisch verankerd 614-616, 636-638

Hendriks, A.N. – Een kerk in de ban van de theologie? 945-947

Josse, L.J. – **Hernieuwde** discussie over de ambten 735-738

Luiten, B. – Zondagslidmaatschap? 6-7

– Tussen ja en nee 119-122

– 'Ja' is meer dan een woord 137-139

– Bidden in Jezus' Naam 253-255

– Pleiten op beloften 273-275

– Duidelijkheid op de trouwdag 381-382

– **Welk** gezag heeft het hoofd? 402-404

– Een trouwbelofte op een zolderkamer? 422-424

– Handboek 1994 452

– Wat is 'interkerkelijk' 565-567

– 'Gereformeerd gezind' of niet? 610-613

– Betaalde liefde 631-633

– Bijbelse vroomheid 796-797

– Bij de eigen tijd 813-815

Ruijter, C.J. de – Preken op een eiland? 46-48

– Wie bedient de verzoening? 82-83

– Twee of drie? 102-103

– Hoe meer bladen, hoe meer... 297-299

– Pastoraat in de knel 318-320

– Pastoraat in de breedte 338-340

– Pastorale opbouw van de gemeente 358-361

– Twijfelend theologen? 715-717

– Ambt en gemeente 755-757

Smelik, J. – Pastoraat in de breedte 338-340

Velde, M. te – Schrik over Groningen 650-652

– Kritiek getoetst 670-672

– Met **kritiek** aan het werk 690-693

– Vrijmaking, hogescholen promotierecht 966-968

– Onvrede over **kritiek** 981-983

Veldman, H. – Zorgde de 'doorgaande reformatie' voor 'verdwindende
spiritualiteit'? 776-778

Vries, W.G. de – De Reformatie 22-27

– De evangelische beweging 441-443, 461-463, 477-480

Kerkelijk leven-Driestarren

Luiten, B. – Reformanda 321

- Spreken en... luisteren 321
- Nieuwe mode: hakken op de synode 321-322
- Het eerste **kind** 634
- Roeping 634
- Mogelijkheden 634
- Verbond 635
- Talenten 635
- 'Overbodig' geschrijf 653
- Leiding geven 653
- Struisvogelpolitiek? 653
- Roepingen waardering 653

Ruijter, C.J. de – Een jarige huisgenoot 617

- Nog steeds dezelfde? 617

– Nog vele jaren 617

Velde, M. te – Dicht-getimmerd? 738

- 'Zo zijn studenten nu eenmaal' 738-739
- D-day en de schorsing van K. Schilder 798
- Apeldoorn, 27 augustus 798-799
- Twee boeken 799
- Lesbrieven 799
- De vrijmaking op de Schooldag 799
- Vrijmakings-symposium 799
- Nog meer 799
- Plaatselijk de Vrijmaking herdenken 815
- Het verleden belangrijk 815
- Het verleden 'bloedwarm' 815-816
- Het verleden in eigen dorp en stad 816
- Een **herdenkingsavond** houden 816
- Een boekje schrijven 816-817
- Gezond omgaan met het verleden 817

Vries, W.G. de – Naar een Verenigde Protestantse Kerk in Nederland (VPKN) 27-28

- Archief- en Documentatie Centrum (ADC) 84-85
- 'Het boek' is niet de Bijbel 104-105

Kerk in orde

Bruggen, J. van – Afbakening van de ambten 348-349

Velde, M. te – De afbakening van de ambten 140-143, 157-160, 176-179, 256-259, 278-282,

- Nadere toelichting 349-350, 361-363
- Uitvoering van synodebesluiten 309-310
- Het rapport 'Vrouwensterrecht in de kerk' 389-390
- **Verkiezings-vergadering** 425-427

Uit de kerken

Karssenberg, G. – Verhuizende kerkleden 54-55

Kerk en samenleving

Dijkstra, P. – 'Gereformeerde werkers, werkt dat beter?' 29-33

Aan de Broederweg

Beek, R. ter – Afscheidscollegeprofessor Ohmann 264-265

Douma, J. – Bibliotheekverslag 724-725

Kamer, A. – Kort verslag 56, 152, 308, 621, 753

Smelik, C.J. – Prof. drs. H.M. Ohmann 199-200

- Afscheid dr. **A.N. Hendriks** 704

– Inauguratieprofessor Kwakkel 971-972

Velde, M. te – Professor Douma **aan** de V.U. 393-394

Veling, K. – Laten we wel wezen 88-92

..... – Schooldag: De Vrijmaking 1944-1994 992

Op Maat

Folkers, H. – Het gezin 2000: Bijbelse bestemming 12-14

- Een handboek vol diakenen 108-109
- Geloof en gedrag 182-183
- Leren geloven via de catechismus 283-285
- Evangeliseren... en dan? 372-373
- Maarten 't Hart en de kinderdoop 444-445
- Is de proselietendoopen argument voor de **kinderdoop**? 516-517
- Ongehuwdsamenwonen 570-571

Waarom zou ie niet trouwen? 697-699

Het Reformatorisch Dagblad: goed voor gereformeerde jongeren 969-970

Afscheid 984-985

Boekbespreking

Baas, **Jetze J.D.** – Levend water, n.a.v. Andries Nicolai e.a. **Bijbelonder-**wijs voor de basisschool 524

- Daar vraag je wat! n.a.v. Betsy Rossen en J. **Stephen** Lang 818

– Peuterbijbel n.a.v. V. Gilbert Beers 837

– Leren mee-leven n.a.v. Christine Wright, M'n zusje **Maartje** 838

Borkent, Ria – En wie mat met een span al 't zand? n.a.v. J. Boiten, Trouw en troost 800

Folkers, H. – Opvoeden kun je leren, n.a.v. drs. **Klazien** van der Sloot-te Velde, Goed voor kinderen 757

Geest, K. van den – Maakbaar of wonderbaar 299-302, 327-329

Gunnink, G. – Levensbeschouwing en management, n.a.v. F.H. **Tijssen** 122

- Sporters en ossen, n.a.v. A.P. Feijen, Sport 130

– Als de kerk ter sprake komt n.a.v. M.R. van den Berg 202-203

– De binnenkant van het ongelof n.a.v. W.G. Rietkerk, Ik wou dat ik kon geloven 538-539

– Seksualiteit en huwelijk n.a.v. J. Douma, **serie**: Ethische bezinning dl. 6 572

– Een zwak hart n.a.v. A.G. Knevel, Om het hart van het christelijk geloof (Theologische Verkenningen) 821

– Over Ruth **n.a.v.** J.A. Loader, Ruth. Een praktische **bijbelverklaring** 836

– De zegen van het avondmaal n.a.v. J. van **Amstel** 858

Hagg, J. – **Juda's** hallel n.a.v. J. Kamphuis 522

Houwelingen, **P.H.R.** van – Studiebijbel: Lucas n.a.v. J.W. v.d. **Jagt** (red.) Het evangelie naar Lucas 92

– Oriëntatie in het Nieuwe Testament, n.a.v. C. den Boer 93

– Bijbelstudie over 1 **Korinte**, n.a.v. C. den Boer, De eerste brief van Paulus **aan** de Korintiërs 105

– Het Nieuwe Testament in zijn sociale omgeving n.a.v. **John Stam-**baugh en David Balch 322

– Hemel en aarde nieuw, n.a.v. J. van Genderen, De nieuwe hemel en de nieuwe aarde (Apeldoornse Studies nr 29) 761

– Ohmann, levendig en sprekend n.a.v. H.M. Ohmann, Een levendige voorstelling: verzamelde opstellen 819

– Bijbellezen, maar hoe? n.a.v. M.R. **v.d.Berg**, Bijbellezen: waarom en hoe? 820

– Toelichting op Kolossenzen n.a.v. **L.Th. Witkamp**, Kolossenzen: een praktische bijbelverklaring 836

– De fysioloog n.a.v. F. Ledegang, Christelijke symboliek van dieren, planten en stenen 857

– Jona, profeet van God n.a.v. **H.J.** Room 877

– Waarheid en Liefde, n.a.v. J.G. Fijnvandraat 991

Kamphuis, J. – Nauwkeurige terrein-verkenning in 'bevindelijk Nederland?', n.a.v. J.P. **Zwemer**, In conflict met de cultuur 106-107

– Biografie prof. G. Wisse (1873-1957) n.a.v. Joh. de Rijke, Gerard Wisse. Een profetisch prediker 521

Knepper, J.A. – 'En nu is het genoeg'- dr. **James C.** Dobson n.a.v. Love Must Be Tough 558-559

Kruidhof, Jac. – Pi de koppensneller n.a.v. P.R. Baas 801

Minnema, A.J. – Van werkelijkheid naar ideaal n.a.v. C. v.d. Velde. Een praktisch boek over gemeenteopbouw 286-287

Middelkoop, G.J. van – Wat heeft het voor zin? 288-289

Pol, F. van der – Licht en schaduw in de lage landen n.a.v. H. **Veldman** 164

Ruijter, **C.J.** de – Vraag naar spiritualiteit 518-520

Schoonhoven, R. – Een boekje open over het GPZ, n.a.v. drs. P. **Heij** 786-787

Smelik, J. – Wilt heden nu treden 400

Trimp, C. Een prachtig gedenkboek, n.a.v. D. **Deddens** en M. te Velde, Vrijmaking – Wederkeer, 989-990

Veldman, H. – Geschiedenis van de christelijke dagbladpers 34-35

Verbrugh, A.J. – Over de Europeanisering van Nederland, n.a.v. Europa, Nederlanden onze identiteit 523

Vries, W.G. de – Het evangelie als voorgeschiedenis, n.a.v. J. van **Brug-**gen, Lucas 504-506

Vuijk B., Stoicheia werk- en leerboek **N.T.** 613

Boekaankondiging

Gunnink, G. – Actualiteiten 392
Sloot-te Velde, K.J. van der – **480-481**
Velde, M. te – 525
Vries, W.G. de – 336

Literatuur

Bakker, Niek – Schelden en schreeuwen, razen en tieren, zonder vloeken 204-206

Missiologie

Haak, C.J. – Het Nieuwe Testament – model voor inheemse theologie? 540-542,555-558
– Overvloed aan rijkdom of bewijs van armoede 758-761,779-781
– ...want ik schaam mij de vrijmaking niet... 854-857
Venema, H. – **Bruggen** van begrip 8-11

Uit de historie

Vries, W.G. de – Een brief van K. Schilder uit 1931 over het leven na de dood 86-87
– Gods hand in de geschiedenis 125-128

Opvoeding en onderwijs

Messelink, J. – De identiteit van het gereformeerd onderwijs 303-306, 345-347,367-369
Baas, **Jetze J.D.** – De plaats van de sexuele opvoeding aan het jonge kind 502-503,514-515
– Sexuele opvoeding van de oudere jeugd 675-677,694-696
– De Vrijmaking en de opvoeding 986-988

Kunst

Bouwman-Smits, M.Charlotte – Dood en leven 832-833
Jelsma, Henry – Vijf moderne Nederlandse realisten 740-742
Jong, J.M. de – **Maria** van Hongarije en de kunst van de 16e eeuw 52-53
– Godsdienstige installaties 404-407
– Een **mondriaan** in een Lion Cachet 482-484
– Duivels en demonen 618-620
Klijn, M. de – Calvinistische invloed op de Nederlandse landschapschilderkunst rond 1600 948-952
Meijer, Willem L. – De Dageraad der Gouden Eeuw en de zondeval 323-326: **341-344**

Muziek

Smelik, J. – Wat is eigenlijk **een** kerklied? 48-51
– Duurzame muziek op goedkope cd's 129
– Er is een roos ontloken 260-262
– Engelse psalmen 340
– Waar God zijn naam doet gedenken 446-448,464-466
– God, enkel licht 782-785
– De vreugde vrolijk tegemoet n.a.v. **A.F.** Troost 794
– De apostolische geloofsbelijdenisgezongen 874-876
Vreugdenhil-Busstra, H. – Hij die de hoge bomen geveld heeft... **428-431**

Persschouw

Middelkoop, G.J. van – De roep om ervaring 15-16
– Godsdienst is een middel geworden 131
– Recht op een goed leven? 131-132
– God of hogere macht? 147
– Levensbeschouwing weer in de mode? 165
– Overtuiging 165-166
– Goede morgen gemeente 266
– Activiteiten van de Raad van Kerken 266-267
– Geloven in Amerika 310-311
– De Oosterse en de Westerse kerken 351
– Gelooft Kuitert toch net als oma? 351-352
– Het 'Japan-gevoel' of: kerk voor gewone mensen 394
– Nachtwakerskerk 394-395
– **Individualisering** 411
– Ook lachen moeten we leren 411-412
– Wie zijn de doopsgezinden? 412-413
– Huwelijk zonder partner? 454
– Is de ontkerkelijking onomkeerbaar? 454-455

– Maak jonge mensen niet weerloos 489
– Klachten over de kerkdienst 489-490
– De Evangelische Broedergemeente 491
– Naar een andere wei? 526
– Wie maakt uit wat waarheid is? 526
– Normen en waarden, waar vandaan? 526-527
– **Eenheid** met de Nederlands Gereformeerden? 543
– Wat is nu eigenlijk geloven? 543-544
– Eigenzinnige godsdienst 559
– **Overwonnen** dood 559-560
– Hemel wordt steeds vager 560
– Welke liederen in de kerkdienst? 574
– Hupsig 574-575
– Groei en bloei van de kerken? 575
– Doe-het-zelf en **knutselgeloof** 575-576
– Begraven of cremen? 622
– Wissels om 622-623
– Merkwaardige idealisering van de volkskerk 644
– Vrouwen schepping 666
– Vis of visie? 666-667
– Troost voor de onderduikster 684
– Luisteren naar een preek: een kunst 705
– Leren vertrouwen op God 705
– Gereformeerd vroomheid 726
– De Raad van Kerken over Europa 747
– Psalmen 766
– Hobbels 766-767
– D-day 767
– Redden jongeren zich wel? 787-788
– Een echte bidder is vooral een dankbaar mens 788
– Beeld van God 802
– Jezus in het jaar 2000 802
– Hervormd Pleidooi: Kerk en Historie 822
– Geloven a la Habakuk 839-840
– De christen in de democratische samenleving 840
– Secularisatie in Nederland 840-842
– Naar de ram 859
– Het evangelie van onze overheid 859
– Jeugd 1994 859-860
– Hervormde overpeinzingen bij vijftig jaar Vrijmaking 860-861
– Kerk en verbond 879-882
– Het conflict van 1944: ook van betekenis voor Hervormden 957-959
– Religieuze bitterballen en vrome dipsauzen 973
– Gebogen hart én gebogen hals 973
– Waarom bent u niet Christelijk Gereformeerd geworden? 974
– Op alle gebied zoeken mensen **ruimte** 974-975
– **Aleids** thuiskomst 994-995
Vries, W.G. de – De Bijbel, monument of boodschap? 36-37
– Bijbelvertaling – ons een zorg?! 37-39
– De Remonstrantse Broederschap 57
– Onze zusterkerken in Zuid-Afrika 57-58
– De verenigde Protestantse Kerk in Nederland 93
– Om de dienst der verzoening 93-94
– **Alleen** voor grootouders boven de 50 94-95
– De glans der **waarheid** 110-111
– Met de waarheid op een zeepkist 145-147
– 'Open Brief' inzake Samen op weg 185-186
– Hartekreet van de Confessionele Vereniging 186-188
– Valluik 207
– Elementaire vakken 267
– De Verenigde Protestantse Kerk in Nederland 290
– **Terug** naar de Hervormde Kerk? 290-291
– De zegenende ouderling 291
– Hervormden Gereformeerd 331
– Preek en tekstverwerker 331
– Normativiteiten geloofsbeleving 374-375
– Tijd een eeuwigheid 435
– Taal 453
– Secularisatie en het CDA **470-471**

De rechtskracht van synodebesluiten 471
'Was er maar geen kerk' 506-507

Interview

Smit, J.H. – 'Door er zo in te duiken, groeide ik met de kerken mee' In
terview met Mieke Brink-Blijdorp 663-666
– Confessie of champagne? Interview met drs. **B.P.** Hagens 953-956

Diversen

Van gisteren naar morgen
– De veertiger jaren: **Kerkverwoesting** en kerkbehoud (bijlage in
69/16, 22 januari 1994)
– De Gereformeerde Kerken na de vrijmaking; doorgaande reformatie
in storm en branding (bijlage in 69/25, 26 maart 1994)

Ingezonden/reactie

Wisseling redactie 282
Reactie 432
Oproep in verband met uitgave collegedictaten prof. dr. K. Schilder 520
Van de redactie 532

Verschenen

85, 285-286, 497, 501, 573-574, 688, 839, 862, 878, 956-957, 964,
985

Kort gehouden

Negatief zelfbeeld 262
Ere zij God 302
Is het vele goed? 316
Vraagtekens bij tekenvraag 470
'Vrijgemaakten' voor de spiegel 723

Liturgie

Harmannij, K. – Van een naar twee 162-163, 180-181, 197-198

Register

Jaargang 68 – 69/1, 2 oktober

Themanummer

Jongeren op eigen benen 209-248
Appelrecht 577-604
Vrijmaking 1944 885-920
Kerk en organisatie 921-940

Woord/Weerwoord

Luiten, B. – Theologische reuzenzwaai? 123
– Zijn de ambten in geding? 383
– 'Koud...?' 834-835
Ruijter, **C.J.** de – Slow **motion** 124
Velde, M. te – Reactie op twee vragen 384-386

Gedichten

Adam van St. Victor – De geboorte van de heer 255
Ambrosius – O hemels licht, dat God ons geeft 275
Schulte, J.W. (vert.) – Hymnen en liederen, 1964; 511
– Edele vorst 629
– Kom Schepper Geest 649

(Varia)

Bareman, P. – Geloof en wetenschap in de gouden eeuw 449-451, 467,
469, 485-488

Boer, E.A. de – De wet in de christelijke gemeente 536-538
– De wet in christen-oren 552-554
– De wet als christelijk getuigenis 568-569

Boersma, J. – De Bijbel in de computer 672-674

Evink, Eddo – Gods aanwezigheid in de geschiedenis 364-366, 386-388
410

Geest, K. van den – Maakbaar of wonderbaar 299-302, 327-329

Middelkoop, G.J. van – Bloesem en vrucht 144-145

– Verloren diepte 160-161
– Innerlijk kompas 184-185
– Dieper beleven 201-202
– Alledaags geestelijk leven 263-264
– Wat heeft het voor zin? 288-289
– Herademing 306-307
– Gods overvloed 329-330
– Hart, hoofd en handen 370-371, 390-391, 407-409
– Beleving en leer 433-434
– Bijbelse vroomheid 660-662
– Vroomheid als dienst 678-679
– Een ander **klimaat** 699-703
– Band aan de leer van Christus 718-722
– Moeten de Gereformeerde Kerken veranderen? 743-746

– Dankbaar Gereformeerd blijven 762-765

Verkerk, M.J. – Kerk, traditie en cultuur 639-643

– Omgaan met veranderingen 654-660
– Kerk en organisatie in een dynamische samenleving 680-683
Vries, W.G. de – Gods aanwezigheid in de geschiedenis 410

TREFWOORDENREGISTER

A

Adders, W. [perssch] 822
Adolfs, Robert [perssch] 802
Afscheid Op Maat 984-985
Afscheidingen katholieiteit 1-4
Ambt en gemeente 755-757
Ambten 102-103, 123-124, **140-143**, 157-160, 176-179, 256-259, **278-282, 348-350, 361-363, 383-386, 735-738**
Amelink, Agnes [perssch] 165
Amstel, J. van **[boekb]** 858
Antwoord 'ja' 119-122, 137-139
Appèlrecht 577-600
Archief- en Documentatie Centrum 84-85
Avondmaal en het wegblijven 499-501

B

Baas, P.R. **[boekb]** 801
Bediening van verzoening 82-83
Beers, V. **Gilbert [boekb]** 837
Belevingen leer 433-434
Beleving 201-202
Belijdenissen op zendingsveld 758-761, 779-781
Beloften en bidden 273-275
Berg, M.R. v.d. **[boekb]** 203, 820
Bette, J.C. **[boekb]** 92
Bevindelijkheid 106-107
Bibliotheekverslag 1992 11993 724-725
Bidden 253-255, 605-608
Bijbel 149-152, 169-172
Bijbel vandaag 174-175, 189-192
Bijl, A.P. **[boekb]** 400
Bijzet, F.J. [perssch] 57-58
Bladen 653, 834-835
Bladen en verscheidenheid **297-299**, 316
Blanken, G.J. [perssch] 787-788
Blei, K. [perssch] 351-352, 840-842
Bodar, Antoine [perssch] 526-527
Boer, C. den **[boekb]** 93, 105
Boerdam, Jaap [perssch] 394-395
Boersma, Tj. [perssch] 291
Boiten, J. **[boekb]** 800
Breen, A.C. [perssch] 37-38
Brink, Dirk van den [perssch] 165-166
Brink-Blijdorp, Mieke [interview] 663-666
Bruggen, **J.** van **[boekb]** 504-506
Bruggen, **Piet** van der [perssch] 559

C

Computeren de Bijbel 672-674
Confessionele Vereniging in de Ned. Herv. Kerk [perssch] 186-188
Culturele **antropologie(zending)** 8-11
Curatonom, 28 okt. 1993 152
Curatonom, 16 dec. 1993 308
Curatorium, 2 juni 1994 753
Curatorium, 14 april 1994 621
Curatorium, 6 sept. 1993 56

D

Dankdag 101
De Waarheidsvriend [perssch] 331
Dee, J.J.C. [perssch] 207, 879-880
Dekker, G. [perssch] 310-311, 560
Dertiger jaren 493-497
Dertiger jaren, confessie **437-439, 457-459, 473-475**
Diakenen 108-109
Dobson, **James C. [boekb]** 558-559
Douma, J. **[boekb]** 572-573
Douma hoogleraar aan de V.U. 393-394
Dromen, Jozef 669-670
Duivels en **demonen(kunst)** 618-620

E

Eck, J. van [perssch] 411-412

Eeuwig dezelfde 532
Ere zij God 302
Erfdeel van Israël 337
Europa, Nederland en onze identiteit **[boekb]** 523
Evangelisatie 372-373, 812
Evangelische beweging 441-443, 461-463, 477-480
Evangelischen 299-302, 327-329
Exdto, K. [perssch] 881-882
Feijen, A.P. **[boekb]** 130
Fijnvandraat, J.G. **[boekb]** 991

G

Geboorte 172-173, 193-194, 249-252, 255
Gedenkbok Vrijmaking-Wederkeer **[boekb]** 989-990
Geerars, Edith **[boekb]** 480-481
Geestelijk leven 263-264
Geloof en gedrag 182-183
Geloof via catechismus 283-285
Geloofsbeleving 813-815
Geloofsbelijdenis 874-876
Geloven en nadenken 88-92
Genderen, J. van **[boekb]** 761
Gerardts, **Marcel** [perssch] 147
Gereformeerd gezind 610-613
Gereformeerd blijven 762-765
Gereformeerde werkers 29-33
Geschiedenis, wetenschap en Schrift 851-853
Geschiedenis van God 269-272
Geschiedenis, God daarin 125-128, 364-366, 386-388, 410
Gezangen 782-785
Gezangenbundel, Hij die hoge bomen... **428-432**
Gezin 12-14
Gezinsplanning 634-635
GM: Dertiger jaren jaarg. 6916
GM: Gereformeerde kerk na Vrijmaking jaarg. 69/25
GM: Veertiger jaren jaarg. 69/16
Gorsse, W. van [perssch] 859
Gouden Eeuw en zondeval 323-326, 341-344
Gouden Eeuw, geloof en wetenschap 449-451, 467-469, 485-488
Graaf, J. van der [perssch] 93-94, 290, 331, 684, 860-861, 879
Graafland, C. [perssch] 880-881, 882
Greven, Jan [perssch] 526, 994
Gurp, **P. van** [perssch] 543

H

Hagens, **B.P.** [interview] 953-956
Handboek 1994 452
Hart, hoofd en handen 370-371, 390-391, 407-409
Hartmans, Rob [perssch] 145-147
Heidenen 440
Heij, P.A. **[boekb]** 786-787
Heijden, S. van der [perssch] 489-490
Heldering, J.L. [perssch] 470-471
Hemelvaart 625-629
Hendriks, **A.N.** Afscheid 704
Herdenking Vrijmaking 815-817
Herstel, A. [perssch] 559-560
Hervormd Pleidooi 533-535, 614-616, 636-638
Hervormde kerk in verandering 276-277
Hervormde kerk 154-155
Het Boek 104-105
Hof, J.W. op 't [perssch] 726
Huwelijksformulier **381-382, 402-404, 422-424**

I

Identiteit, kerk 77-80
Identiteit gereformeerd onderwijs 303-305, 345-347, 367-369
inheemse theologie 540-542, 555-558
Interkerkelijk 565-567

J

Jesaja 685-688, 709-713, 729-733, 749-753
Jong, H. de [perssch] 435

Jong, K. de [perssch]766-767
Jongeren **209-244**
Jozef 714,734,754,775,944,965,980
Juch, H.R. [perssch]705

K

Kampen, **Pieter** van [boekb] 392.
Kamphuis, J. [boekb] 522
Kerk en klimaat 718-722
Kerk en organisatie 680-683,921-939
Kerk, tradities en cultuur 639-643
Kerk en klimaat 699-703
Kerken in Nederland, zin en bestaan 288-289
Kerkinformatie [perssch]994
Kerkleden in verschillende kerken 54-55
Kerklied 48-51, 71-72
Kerk, ware en valse 113-117
Kinderbijbel 68-70
Kinderdoopen Maarten 't Hart **444-445**
Knevel, A.G. [boekb] 821
Knijff, H.W. de [perssch]36-37
Kopmels, Rens [perssch]766
Kramer, L. [perssch]622
Kritiek, op vrijgemaakte leven 981-983
Kwakkel, G., Inauguratie 971-972
Kwast, H. [perssch] 973

L

Ledegang, F. [boekb] 857
Lemstra-vd. Kooi, Tj [boekb] 480-481
Leugen 421
Leven met God 184-185
Levend en water 380
Lezen 795
Lidmaatschap 6-7
Liturgie en eredienst 446-448,464-466
Loader, J.A. [boekb]

M

Maria van Hongarije en kunst 52-53
Maria – koningin of **discipelin** 498
Meiden, A. van der [perssch]575
Meijer, H. [perssch]575-576
Meijer, Pieter [perssch]394
Mink, G.J. [perssch]788
Moderne kunst **404-407**
Mondriaan in een Lion Cachet 482-484
Montsma, J.A. [perssch] 131-132,767
Muziek en CD 129
Mystiek en Ruusbroec 329-330

N

ND 50 jaar 617
Nicolai, Andries [boekb] 524
Niftrik, C.G. van [perssch]957-959
Nood 460
Oecumenisch Bulletin [perssch]802,747,666,266
Ohmann, H.M. [boekb] 819
Ohmann, afscheid 194-196,199-200,264-265
Onzekerheid over God 155-156
Oostlander, A.M. [perssch]666-667
Oostlander, **Arie** [perssch]994
Open **Brief** [perssch] 185-186
Opleving 357-358
Opstanding en huwelijk 630
Opvoeding, sexueel 502-503, 514-515, 675-677, 694-696

P

Pasen, Nu zal **ik** opstaan 509-511
Pastoraat 318-320,338-340
Pastorale gemeenteopbouw 358-361
Pelgrimstocht 870
Petrus en Malchus 476
Peursen, C.A. van [perssch]974-975
Pinksteren 645-649
Ploeger, A.K. [perssch]489

Predikantsopleiding en promotierecht 966-968
Preken 46-48
Preken en honorarium 631-633
Proselietendoopen kinderdoop 516-517
Psalmen uit Engeland 340

R

Rampen 65
Rapportage jeugd 1994 [perssch]859-860
Realisten(kunst) 740-742
Ree, Hans [perssch] 453
Reformandaen De Reformatie 321-322
Reformatie en spiritualiteit 776-778
Reformatie(weekblad) 22-27
Reformatorisch dagblad 969-970
Rein van hart 401
Remonstrantse Broederschap [perssch] 57
Rietkerk, W.G. [boekb] 538-539
Rijke, J. de [boekb] 521
Room, **H.J.** [boekb] 877
Roos ontloken 260-262
Ros, B. van der [boekb] 34-35
Rossen, Betsy [boekb] 818
Runia, K. [perssch] 644,705,839-840

S

Sacramenten 162-163,180-181,197-198
Samen op weg 549-551
Samenwonen 570-571
Schaik, Ton van [perssch] 110-111
Schegget, G.H. ter [perssch] 411
Schilderen de zonde 133-135
Schilder over leven en dood 86-87
Schilderen kerk 97-100
Schilderkunst, Nederlandse landschappen 948-952
Scholte, Wubbo [boekb] 70
Schooldag, programma 992
Schriftgezag 650-652,670-672,690-693
Schuld 81
Sloot-te Velde, K. van der [boekb] 757
Smaad dragen 548
Smit over Schilder 825-828,845-849,865-869
Smit, H.J.D. [perssch] **543-544**
Spijker, W. van 't [perssch] 15-16,267,471,506-507,973,994-995
Spijkerboer, **A.A.** [perssch]859
Spiritualiteiten mystiek 306-307
Spiritualiteit 160-161
Spiritualiteit Paascongres 518-520
Stad van God 564
Stambaugh, J. en Balch, D. [boekb] 322
Stapert, Janna [perssch]622-623
Sterk en moedig 296
Straten, Ed van [perssch] **412-413**
Studenten en **kritiek** 738-739
Synode Sneek-Utrecht 529-531,545-547
Synodebesluiten en uitvoering 309-310

T

Tekenen 470
Theologie 945-947
Tijssen, F.H. [boekb] 122
Tillo, Gérard van [perssch] 131
Tolerantie 293-295,313-316,333-336,353-357
Troost, **A.F.** [cd-bespr] 794
Trouwen 697-699
Twijfelend theologen 715-717
Twintiger jaren 377-379,397-400,417-420
Uitleg van Schrift 871-873

V

Vasten 941-943,961-964,977-979
Veer, **J.J.** van der [perssch]491
Vègh, J. [perssch]351
Velde, C. van de [boekb] 286-287
Veldman, H. [boekb] 164
Velema, W.H. [perssch]840

Venema, Libbe (kunst) [in memoriam] 832-833
Veranderingen voor **geref.** kerken 654-660,743-746
Verenigde Protestantse Kerk in Nederland 27-28
Verkiezing 17-20, 41-44, 61-64
Verkiezingsvergadering 425-427
Verlossing 609
Vermaningen **ontrekking** 512-513
Verplanke, C.J. [perssch] 290-291
Visser, N.W. [perssch] 574-575
Vloeken en schelden **204-206**
Vonk, C. [perssch] 974
Voorberg, P.L. [perssch] 94-95
Voorganger is de HERE 317
Voorspoed, Jozef 689
Vragen aan Bijbel 830-831
Vries, W.G. de, Uittreding 532
Vrijgemaakten voor spiegel 723
Vrijmaking 885-917
Vrijmaking of wederkeer 561-563
Vrijmakingen opvoeding 986-988
Vrijmakingen D-day 798-799
Vroom, **H.M.** 74-75

Vroomheid 144-145,660-662,678-679,796-797
Vrouwenstemrecht 389-390
Vuijk, B. [boekb] 613

W

Weekbulletin [perssch] 266
Weer is Gods weer **5, 21, 45**
Weldaad van gehoorzaamheid 829
Wet van God 850
Wet in christelijke gemeente 536-538
Wet in christen-oren 552-554
Wet als christelijk getuigenis 568-569
Wijngaard, lied van de 118,136,153
Witkamp, L.Th. [boekb] 836
Wnght, Christine [boekb]

Z

Zegenende ouderling 66-67
Zelfbeeld 262
Zending en Vrijmaking 854-857
Zending 805-811,769-774,789-794
Zuijlekom, **A.J.** van [perssch] **374-375**

TEKSTREGISTER

Oude Testament

Genesis	
1 : 9-13	101
3 : 24	155-156
8 : 22	5
37 : 11	669-670
39 : 3, 21, (23)	689
40 : 8	714
41 : 25	734
42 : 9a, 18	754
45 : 5a	944
45 : 5b	980
45 : 8a	965
45 : 9	775
46 : 1	775
Jozua	
1 : 9	296
3 : 10-11	317
11 : 23	337
Nehemia	
9 : 33	81
Psalmen	
88	65
119 : 17	829
119 : 18	850
119 : 19	870
124 : 7b	891
Jesaja	
5 : 4a	118
5 : 7a	136
9 : 5	172-173, 193-194
10 : 33-11 : 10	428-431
57 : 15	357-358
61	685-688, 709-713
63 : 7-64 : 11	729-733
64	749-753
Jeremia	
2 : 13	380
Hosea	
13 : 15	21
14 : 6a	45

Nieuwe Testament

5 : 8	401
21 : 37	153
Marcus	
12 : 25	630
Lucas	
3 : 15-17	645-649
7 : 13-14	609
Johannes	
18 : 10-11	476
19 : 26-27a	498
Handelingen	
8 : 35	795, 812
Romeinen	
12 : 6-8	278-282, 348-349, 361-363
1 Korintiërs	
12 : 28	278-282, 348-349, 361-363
2 Konntiërs	
5	124
Efeziërs	
4 : 11	278-282, 348-349, 361-363
1 Timoteus	
5 : 17	278-282
Hebreeën	
13 : 8	532
13 : 13	548
13 : 14	564
Openbaring	
14 : 5	421
14 : 11b	440
15 : 2	460
NGB	
Artikel 28	1-4
Artikel 29	113-117
HC	
Zondag 44	
KO	
artikel 31	

vaste hypotheeken, die goede beleggingen kunnen zijn. Nee, ik heb het over het echte consumeren, zeg maar: het besteden van geld aan genotsmiddelen die niet waardevast zijn. Daarin bindt God ons in het gebed aan wat Hij ons (per dag) geeft. Hoe kan dan iemand dit oprecht bidden en meteen het inkomen van de eerste vijf jaar goeddeels verteren?

Naar mijn mening vloekt dat met elkaar. Terwijl je bescheiden vraagt haal je onbescheiden naar je toe. Je besteedt wat je niet van God gekregen hebt. En wie kan zeggen, of je dat inkomen ooit verdienen zult? Wie weet iets af van de dag van morgen, hoeveel tijd er nog zal zijn of hoeveel inkomen je nog zult ontvangen?

Genoeg

De dagelijkse maat hoeft niet karig te zijn. God geeft ons niet alleen brood, maar een totaal levensonderhoud. Ook kan Hij ons allerlei rijkdom toevertrouwen.

Materiële welstand is dan op zichzelf niet slecht. Toch ligt er een **beproeving** in (Lk. 18 : 25). Want als je op reis bent, kun je niet zoveel meenemen. Als je meer hebt dan handbagage ben je geneigd je reisdoel te vergeten. Daarom worden rijken indringend **vermaand** geen schatten te laten groeien **terwijl** het de laatste dagen zijn (Jac. 5 : 1-6)! Om diezelfde reden kun je soms met weinig veel beter uit de voeten. Een goed soldaat bijvoorbeeld heeft genoeg aan zijn onderhoud (2 Tim. 2 : 4). Dan heeft hij z'n handen vrij voor de strijd. En Israël in de woestijn had **aan** het manna genoeg. Hoe had het allerlei overvloed mee kunnen slepen?

Het begeren van overvloed gaat dan ook meestal hand in hand met het vergeten van God. De vervulling van zijn beloften wordt dan misschien nog theoretisch beleden, maar er wordt niet concreet mee **gerekend**. Dan kan het gebeuren, dat wat eens genoeg was, het nu niet meer is. Wat **genoeg** was in dit le-

ven als **reiskost** voor onderweg, in het licht van het komend Koninkrijk, is **niet** meer genoeg als **verzadiging** van eigen begeerten. We zien hoe mensen gaan leven voor het geld, zich in bochten wringen voor nog meer bezit en toch nooit genoeg hebben. Meer dan ooit stort de massa zich ook in tal van loterijen, in binnen- en buitenland, met zogenaamde prijzen die ronduit absurd zijn. Dan immers komt het grote geluk in je leven...! Wat is het dan belangrijk om als christen werkelijk eerst Gods Koninkrijk te zoeken, en vervolgens **genoeg** te hebben **aan** al het overige dat God ons daarbij schenkt. God weet wat we nodig hebben en zal dat geven (Lk. 12 : 31). Het 10e gebod is voor ons een zeer actuele zaak: 'Loop niet achter je begeerten aan!' **Zie** wat God **gééft**, geniet daarvan en werk daarmee, in plaats van steeds hoger te willen grijpen en je slagvaardigheid te blokkeren door rentes en aflossingen.

Paars kan goed zijn

Wij mogen weten dat God ons regeert door de hand van de overheid. Dat schept tal van verplichtingen, bijvoorbeeld van trouw en respect. Het biedt ook troost, in dagen dat de overheid God vergeet: Gods regering zal er niet minder om zijn. Hij kan ons zegenen met een goed beleid, al bedoelt de **regering** het misschien heel anders (Jes. 10 : 6, 7).

Daarvan zie ik hierin iets. Het huidige kabinet zal niet handelen vanuit een christelijke drijfveer. Het argument dat de burgers hun eigen verantwoordelijkheid beter in de gaten moeten houden, werd als kruit verschoten toen het ging om de kinderbijslag voor grotere gezinnen. Nu gaat het alleen nog om een maatregel van bezuiniging. Maar principieel gezien is dit zeker niet slecht! Was vroeger de betaalde rente een billijke en haast noodzakelijke aftrekpost, tegenwoordig is het een truc om je zo diep mogelijk in de schuld te steken. Sparen

is voor de dommen, nietwaar? De overheid heeft zeker niet tot taak zulk handelen aan te moedigen. Velen evenwel zullen nu min of meer in de moeite komen. Ook onder ons zullen heel wat consumptieve kredieten afgesloten zijn, wellicht volkomen te goeder trouw. Dat betekent dan een forse stap terug. Maar tegelijk kom je wel wat meer in de werkelijkheid. Dat kan heel goed zijn. Dan leef je weer bij de dag.

PSALMEN UT DE 16de EEUW OP CD

J. Smelik

In de 16de eeuw, toen er nog geen popconcerten, disco's en **stereo-to-**rens bestonden, vermaakte de jeugd zich met het zingen van liederen. Op zich niets mis mee. Het vervelende was wel dat doorgaans liefdesliedjes en drankliederen aan hun keeltjes ontstegen. Een doorn in het oog van allen die de jeugd een godvruchtig leven wilden laten leiden. Want zoals men in de 16de eeuw ook al wist, nestelt een lied zich vooral door de melodie in het geheugen. De 'sotte vleescelike liederkens' leken welhaast onuitroeibaar.

Er was echter een perfecte methode om ze te bestrijden. Wanneer je de verderfelijke tekst van een lied verving door een acceptabele, geestelijke tekst, was je uit de brand.

De jeugd kon haar geliefde deuntjes blijven zingen. Bovendien werd het aangename (de melodie) met het nuttige (de geestelijke tekst) verenigd.

De eerste volledige Nederlandse psalmberijming, de **Souterliedekens**, maakte om deze reden gebruik van wereldlijke melodieën. Zo zong je Psalm 150 zonder blikken of blozen op de melodie van het wereldlijke lied 'Die bruyt en wou niet te bedde'. De berijming verscheen in 1540 bij Symon Cock te Antwerpen. Volgens de traditie is de Utrechtse edelman Jonkheer Willem van Zuylen van Nyevelt (overl. 1543) de auteur. De psalmberijming mocht zich verheugen in een ongekende en interconfessionele populariteit. Tussen 1540 en 1613 werd de bundel meer dan dertig keer herdrukt.

Van de **Souterliedekens** verscheen in 1984 een facsimile-uitgave. Wie echter wil horen hoe het één en ander geklonken moet hebben, kan

sinds kort terecht in de cd-winkel. Het Utrechtse ensemble **Camarata** Trajectina zette een aantal psalmen uit de **Souterliedekens** op cd. Het ensemble werd in 1974 opgericht en heeft zich gespecialiseerd in Nederlandse muziek van de Middeleeuwen tot en met de 17de eeuw. De aandacht voor de Nederlandse muziek is op zich al een bijzonderheid. Het ensemble is tevens een mooi voorbeeld hoe muziekwetenschap ten dienste kan staan aan de hedendaagse muziekpraktijk. De luitspeler van het ensemble, Louis Peter Grijp, houdt zich inmiddels al een flink aantal jaren bezig met wetenschappelijke bestudering van de Nederlandse liedcultuur uit, met name, de 17de eeuw. In 1991 promoveerde hij op een baanbrekend onderzoek naar het Nederlandse lied in de Gouden Eeuw. Door **Camarata** Trajectina worden resultaten van zijn wetenschappelijke activiteiten hoorbaar gemaakt.

Daarbij wordt bovendien op een frisse, professionele wijze gemusiceerd. Naast een aantal grammofoonplaten, verschenen van het ensemble de cd's 'Muziek uit de Gouden Eeuw' (**Globe** 6013) en 'Jakob van Eyck & Dutch Songs of the Golden Age' (Philips 442 624-2).

Camarata Trajectina nam de **Souterliedekens** op in bewerkingen van Clemens non Papa (± 1510-± 1555) en diens leerling **Gherardus Mes**. De driestemmige composities van Clemens behoren tot de vroegste meerstemmige zettingen van een Nederlandse psalmberijming. Dat **Camarata** Trajectina de vierstemmige psalmcomposities van Mes opgenomen heeft, is bijzonder. Tot op heden zijn ze nauwelijks bekend, laat staan dat ze

Kerk en muziek

nog wel eens **uitgevoerd** worden. Wat is het **geval**? De vier partijen (sopraan, alt, tenor, bas) werden in de 16de eeuw uitgegeven in aparte stemboekjes. Van Mes' psalmen ontbreekt echter het **bas-stemboekje**. Voor de cd is echter een reconstructie gemaakt van de bas-partij. Het aardige van de cd is tenslotte, dat niet alleen psalmberijmingen worden gezongen. Ook de wereldlijke liederen, waarvan in de **Souterliedekens** de melodieën worden gebruikt, zijn op de cd opgenomen. In het tekstboekje treft men naast alle teksten van de liederen, ook duidelijke informatie aan over de psalmberijming, de bewerkingen en de gezongen wereldlijke liederen.

N.a.v. **Camarata** Trajectina, *Souterliedekens*, 16th century secular songs and psalm settings from the Netherlands, **Globe** GLO 6020, DDD-opname.

LEREN VAN DE OVERIJSSSELSE VROUWENRAAD?

B. Bos

De Verenigde Naties hebben 1994 uitgeroepen tot jaar van het gezin. Een moeder uit Weerselo stapte in dat kader naar een plaatselijke vrouwenraad, met de vraag of er niet gesproken zou kunnen worden over de sluitingstijden van de horeca. Haar vraag sloeg aan en de Overijsselse Vrouwenraad stelde een werkgroep hiervoor aan met de aansprekende naam: 'Gezelligheid kent geen tijd'. De kop van een krantenartikel in een regionaal dagblad luidde: 'Nachtelijk discobezoek ontwricht gezinsleven'. Is dit nu alleen een probleem waar niet-gereformeerden mee te maken hebben? Ik geloof er niets van. Daarom lijkt het me goed aan dit initiatief aandacht te geven. Eerst nog wat meer over hun ideeën.

Terug naar vroeger

De werkgroep wil graag dat teruggegaan wordt naar zo'n twintig jaar geleden. Toen was het blijkbaar gewoon dat jongeren na de koffie opstapten en uitgingen. Rond een uur of één waren ze dan thuis. Dat wordt een christelijke tijd genoemd. 'Dan kan de zondag ook nog nuttig besteed worden en wordt het gezinsleven niet ontwricht door kinderen die na een heftig nachtje tot twee uur op hun nest blijven liggen'. De werkgroep gaat verder niet in op het nuttig besteden van de zondag. Wel heeft inmiddels ook een katholieke jeugdorganisatie zijn steun betuigd aan het initiatief. Ook de politie, het Consultatiebureau voor Alcohol en

Drugs, Veilig Verkeer Nederland en de Horecabond FNV reageerden positief.

De politiek moet het doen

Wat wil de werkgroep nu gaan doen om zijn doel te bereiken, nl. de jongeren eerder op stap en eerder thuis. Eerst wilden zij zich richten op de horeca, maar uiteindelijk constateerden ze dat ze de politiek moesten benaderen. 'We gaan in Oldenzaal een aantal gemeenteraadsleden benaderen in de hoop dat zij dit punt op de politieke agenda kunnen krijgen. Want het is uiteindelijk wel een politieke beslissing.'

Op dit moment constateert de werkgroep dat er sprake is van een

viciieuze cirkel. De jeugd wil wel eerder uit, maar dan is er nog niets open. De uitgaansgelegenheden willen wel eerder open, maar dan komt er nog niemand. De politiek kan deze cirkel doorbreken door de sluitingstijden aan te pakken.

Niet tegen uitgaan, maar tegen het tijdstip

De Overijsselse werkgroep is absoluut niet tegen uitgaan, 'integendeel zelfs, uitgaan is heel leuk. Waar wij moeite mee hebben, is het tijdstip waarop dat moet gebeuren'.

Als dat tijdstip vervroegd wordt, krijgt het gezinsleven op zondag meer kansen.

Ons probleem ook?

Ik denk dat meerdere lezers zich in alle gemoede afvragen wat wij hier nu mee te maken hebben. Zij zullen het probleem waarschijnlijk in hun gezin niet kennen. Andere ouders daarentegen herkennen het maar al te goed. Ook vrij veel kerkeraadsleden hebben er mee te maken. Immers, ook veel gereformeerde jongeren gaan op zaterdagavond uit. Het gaat me nu niet om de vraag of een disco dan wel of niet mag. P.A. te Velde heeft hierover in 'Wegwijs' een aantal boeiende artikelen geschreven. Ook andere uitgaansgelegenheden dan disco's en eigen feesten kunnen tot in de kleine (wat heet klein) uurtjes duren.

Laten we eerlijk zijn, dat late thuis komen is niet een probleem van vandaag. Twintig jaar geleden speelde het ook al voor meerderen. Trouwens, ook volwassenen kunnen er soms wat van. Op zondag-

morgen zit iedereen natuurlijk wel weer in de kerk. Maar de vraag is: hoe zit je in de kerk. Knikkebol- lende, slapend of actief luisterend. Het is slechts **weinig** gegeven na een korte nachtrust fit en uitgerust aan de slag te kunnen, concreter: actief een kerkdienst mee te kun- nen maken.

Een goed voorbeeld

De werkgroep 'Gezelligheid kent geen tijd' geeft m.i. een uitstekend voorbeeld, ook voor gereformeer- den. Zij pakken de koe bij de ho- rens en zijn er mee aan het werk ge- gaan. Terecht zeggen we vaak tegen elkaar, dat het rondom de kerk steeds donkerder wordt. De se- cularisatie slaat overal toe. Maar la- ten we nu ook eerlijk zeggen, dat deze werkgroep met een goede zaak bezig is. Zij willen het gezins- leven op zondag meer kansen ge- ven. Daarvoor verdient zo'n werk- groep lof.

Herkenning bij volwassenen en jongeren?

De werkgroep denkt vooral aan het gezinsleven en terecht. Kinderen van de Here denken met name op zondag aan het gezin van de Va- der. Samen mogen we iedere zon- dag als Zijn kinderen, als Zijn ge- zin naar de kerk. Je kunt het als volwassene of jongere dan toch niet maken slaperig en moe de kerkbank in te schuiven? Je kunt het toch ook niet maken de rest van de zondagmorgen in een halve schemertoestand te leven en pas in de loop van de dag wat frisser te worden? Als je als volwassene van- wege 'de nacht ervoor' een fikse tuk na het middageten moet ma- ken, is er nog wel wat om over na te denken.

Wat doen wij eraan?

Moeten wij ook naar de politiek? Het is geen slechte zaak als de poli- tiek hier maatregelen neemt, die er- toe leiden dat de sluitingstijden van

horecagelegenheden vervroegd worden. Toch vind ik dat te mager. De werkgroep 'Gezelligheid kent geen tijd' kan ook prikkelen om breder met het onderwerp aan de slag te gaan. Gereformeerde vol- wassenen en jongeren kunnen aller- eerst kijken of de werkgroepschoen hun past. Zo ja, kijk dan eens in de spiegel. Bijvoorbeeld op zondag- morgen. Die aanblik kan je helpen in actie te komen. Dus allereerst is er de persoonlijke verantwoorde- lijkheid voor nachtbrakers. Het is wel de vraag of dat voldoen- de is. Mijns inziens is het ook een goede zaak als binnen de plaatselij- ke kerk of bij een schoolvereniging hierover doorgesproken wordt. In dit geval gaat het dan over jonge- ren. Hoe treed je als ouders op? Is het echt zo dat we het hoofd er maar bij moeten laten hangen? Het helpt toch allemaal niets? De Over- rijsselse werkgroep gaat dan met meer elan de strijd aan.

Een paar ideeën

In de eerste plaats iets over de vol- wassen ouders. Volgens mij is het goed, dat wij onszelf **kritisch** de vraag stellen of **we zelf goed be- zig zijn**. Zijn we op dit punt goede voorbeelden, of... Als dat laat- ste het geval is, is er werk aan de winkel. Het lijkt me goed, om daar binnen de vrienden- en ken- nissenkring over door te praten en eventueel andere afspraken te ma- ken over **begin- en vertrektijden** van verjaardagen etc. Hetzelfde ge- sprek is m.i. mo- gelijk met jonge- ren. Ga als vol- wassenen, oude-

ren en jongeren, samen rond de ta- fel zitten om hier over door te pra- ten. Dat kan tijdens een wijkavond of een gemeentevond. Zorg voor een korte tekst, een inleiding of een paar stellingen. Probeer echt met elkaar in gesprek te raken en bekijk of het noodzakelijk is om tot gedragswijziging te komen. Ouders met wat jongere kinderen (14-16 jaar) **kunnen** we ook met el- kaar hierover doorpraten. Hoe vaak gebeurt het niet, dat je als ouder te horen **krijgt**: 'iedereen mag om twaalf uur thuis zijn, ik ben de eni- ge die al om half elf thuis moet zijn'. Waarschijnlijk zeggen de vrienden van uw zoon hetzelfde, maar goed... als ouders weet je dat op dat moment niet zeker. Neem met elkaar contact op, bel elkaar als dit speelt en probeer elkaar daarin te steunen. Voel u ook niet bekritiseerd als u gebeld wordt om- dat uw ideeën qua 'eindtijd' wat la- ter zijn dan die van degene die u belt.

De Overijsselse **Vrouwenraad** is daadwerkelijk aan de slag gegaan. Wat gaan wij doen?

PASTORAAL
perspectief

Dick Mostert
Eenzame fakkeldragers
Jeugdpastoraat en praktijk

De communicatie tussen jon- geren en ouderen is niet opti- maal. Hoe pak je dat in de **praktijk** aan? De **praktijk** van het 'ouder-', 'opvoeder' én 'jongere'-zijn. Samen in één kerk. Hoe verder? Dit boekje geeft een nieuwe handrei- king. Luisteren! Begrijpen! Oefening! Zó de fakkel van het geloof doorgeven en brandend houden. Niet een- zaam blijven!

160 pag., paperback, f 16.75

Verkrijgbaar
bij de boekhandel

Oosterbeem & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES.
tel. 01100 - 15591

van de vergadering van het curatorium van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland d.d. 15 september 1994 te Kampen

1. De vergadering wordt te 14.00 uur op christelijke wijze geopend door de president, ds. C.J. Smelik. Namens de senaat is prof. drs. G. Kwakkel aanwezig.

2. In het openingswoord memoreert de president de inauguratie van prof. drs. G. Kwakkel als hoogleraar in de vakken van het Oude Testament. Hij staat stil bij de overdracht van het rectoraat en brengt de afgetreden rector en secretaris van de senaat, de hoogleraren dr. F. v.d. Pol en drs. J.A. Meijer, dank voor hun arbeid en wenst de aange-treden rector en secretaris, resp. de hoogleraren dr. J. Douma en dr. J. van Bruggen, sterkte toe bij hun arbeid in het komende jaar.

Onze zusterinstelling in Hamilton vierde dezer dagen het 25-jarig bestaan. Prof. drs. J.A. Meijer was 1 sept. jl. 25 jaar aan de universiteit verbonden. Uit de kring van het personeel van de universiteit valt te vermelden, dat prof. dr. F. v.d. Pol van zijn ziekte herstelt. De heer B. Meijer, conservator van de bibliotheek, onderging een zware operatie. Ook moet de heer B. Bos vanwege ziekte zijn werkzaamheden als docent-preekpresentatie voorlopig staken. De president feliciteert ds. M.H. Sliggers met zijn 25-jarig ambtsjubileum en vertolkt de blijdschap van de vergadering over het herstel van ds. B. van Zijl-**lekom**.

3. De notulen van de vergadering van 2 juni 1994 worden vastgesteld.

4. Van de ingekomen stukken valt te vermelden:

a. prof. dr. K. Veling geeft een indruk van het Internationaal Theologisch Congres in juni 1994 in Noordwijkerhout, dat mede door onze universiteit

werd georganiseerd. Het congres blijkt te zijn geslaagd; een werkgroep beziet of het mogelijk is een vervolg-congres te organiseren;

b. het studentencorps FQI geeft kennis van het aantreden van de nieuwe senaat en legt het jaarprogramma 1994-1995 over;

c. prof. dr. F. v.d. Pol bedankt voor het medeleven tijdens zijn ziekte;

d. drs. C.J. Haak doet verslag van zijn oriëntatiereis naar Benim in opdracht van Deputaten BBK.

5. De commissie voor Statuut en Reglementen doet een voorstel tot vorming van de wettelijk vereiste 'commissie van beroep voor de examens'. De voorgedragen leden worden benoemd, te weten: mr.

J.P.A. Boersma te Hilversum als voorzitter, prof. dr. M. te Velde, student J.M. Oldenhuis als leden, en mr. D.A.C. Slump te Capelle a/d IJssel, prof. drs. G. Kwakkel en student J.M. Burger als plaatsvervangers.

6. De wetenschapscommissie zal zich met de senaat nader bezinnen op de planning op langere termijn van het wetenschappelijk onderzoek aan de universiteit.

7. Een commissie uit het curatorium zal een overzicht maken van de vigerende arbeidsvoorwaarden voor het personeel van de universiteit, en zo nodig voorstellen doen ter harmonisering en verbetering.

8. De begroting voor 1995 wordt vastgesteld. Van de kerken zal evenals in 1994, een quotum van f 19,50 per ziel worden gevraagd.

9. Een drietal nota's zijn ter tafel inzake de vernieuwing van de studiegang. Ze betreffen de inrichting van de specialisatie-studie, de in-

Aan de Broederweg

voering van de praktijk-oriëntatie en de afsluiting van de doctorale

studie. Docent M.E. Hoekzema licht de voorstellen toe. De vergadering stemt in grote lijnen met de aangedragen gedachten in en wacht definitieve voorstellen af.

10. Het Jaarverslag van de Senaat 1993-1994 wordt onder dank aan de secretaris aanvaard.

11. Het collegerooster 1994-1995 wordt goedgekeurd.

12. Het vergaderrooster 1994-1995 van het curatorium wordt vastgesteld.

13. De volgende vergadering zal D.V. gehouden worden op 15 dec. a.s.

14. De vergadering wordt op christelijke wijze gesloten.

B boekbespreking

enige zorg.

Baas vraagt zich op zijn beurt af of zich een nieuwe trend van vertellen aan het ontwikkelen is, die verdacht veel gaat lijken op een gespeeld stripverhaal van de televisie. Zo vertellen, gaat volgens hem ten koste van de eerbied voor Gods Woord.

Al met al: 'het vertellen' vraagt vandaag om hernieuwde aandacht. Messelink waarschuwt nuchter voor te hoge verwachtingen, als het gaat om de gereformeerde identiteit van de school.

Ds. Folkers is terecht erg beducht voor een scheiding tussen 'verstand' en 'hart'. Maar het stellen van 'zelfs het onderscheid van Zondag 7: "geloven is stellig weten en een vast vertrouwen"', is vreemd aan de Schrift', doet onvoldoende recht aan de werkelijke tekst van deze zondag.

Het boekje is bedoeld voor leerkrachten, schoolbestuurders en ouders. De inhoud verdient het, dat één van de drie hoofdstukken bespreking op een ouderavond krijgt. Messelink zet een stevig verhaal neer met een heel aantal onderscheidingen. Het laat zich niet zo gemakkelijk lezen. De lezer zou ik willen adviseren om met het (derde) verhaal van Baas te beginnen, om daarna het (eerste) verhaal van Messelink ter hand te nemen. U zult er beter greep op krijgen.

Het deeltje *Geloofsopvoeding* is het eerste deel van een nieuw opgezette serie *Opvoeding en onderwijs*, een uitgave van het Gereformeerd Pedagogisch Centrum en het Gereformeerd Hoger Beroeps Onderwijs te Zwolle. Een lofwaardig initiatief. We hopen na deze 'ouverture' op een goede voortzetting.

Ouders vinden het fijn als hun kind met plezier naar school gaat. Wie zal dat betwijfelen.

Ouders vinden het fijn als hun kind gereformeerd onderwijs kan volgen. O ja? Vinden ouders dat? Waarom zouden ze?

Voor veel ouders-van-nu is het stichten van een gereformeerde basisschool iets waar hun ouders of hun opa en oma bij betrokken waren. Deze opa's en oma's zijn soms verbaasd als die jonge ouders (hun kleinkinderen), het antwoord niet meer weten op de vraag: waarom gereformeerd onderwijs? Deze vraag houdt ook leerkrachten bezig: wat is nu het eigene van onze school?

Het 'oude' verhaal van het 'waarom' van een school met een gereformeerde identiteit is nog eens 'nieuw' verteld door de heren J. Messelink (plaatsvervangend directeur van het Gereformeerd Pedagogisch Centrum), H. Folkers (predikant) en J.J.D. Baas (directeur van een basisschool). Zij deden dit vanuit het thema 'Geloofsopvoeding'. Onder deze paraplu werden drie referaten gebundeld, zoals die gehouden zijn op het onderwijssymposium ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van het Gereformeerd Pedagogisch Centrum. Maar er was meer aan de hand dan alleen het vertellen van het 'oude' verhaal, dat waard was om opnieuw verteld te worden. Er was ook sprake van een heel concrete aanleiding. De heer M.E. Hoekzema, jarenlang docent aan de gereformeerde PABO te Zwolle, had z'n vraagtekens gezet bij het eigene van de gereformeerde basisschool. Wat was daarvan door de jaren heen terechtgekomen?

De drie hebben de uitdaging aange-

nomen. Zij hebben het eigene van de gereformeerde school weer helder voor het voetlicht willen brengen.

Het bundelen van referaten heeft nadelen, ook voordelen. Mensen die samen een boek gaan schrijven zijn meer bedacht op onderlinge afstemming, dan een aantal sprekers op een symposium.

Het aardige is dan ook, dat Messelink minder welluidend op de kritiek van Hoekzema reageert dan Baas.

Waar alle sprekers het roerend over eens zijn, is, dat er op de gereformeerde school schitterende mogelijkheden liggen voor geloofsopvoeding.

De eenheid van school, gezin en kerk wordt helder belicht. De lijn van Gods verbond met ouders en hun kinderen naar gereformeerd onderwijs, is de rode draad die door het hele boekje heenloopt, en terecht.

De bijdrage van Baas is het meest praktisch gericht, direct toepasbaar voor de school. Hij laat merken, dat er veel mag en moet gebeuren binnen de driehoek school, gezin en kerk. Tegelijk lijkt 't me nodig dat bij alles wat gedaan moet worden voor overvoering wordt gewaakt. Het kan de leerkracht of de ander ook teveel worden.

Een punt dat in het verleden mogelijk te weinig aandacht heeft gekregen, is het belang van het pedagogisch klimaat. Baas typeert dit als de sfeer op school, de opvoedkundige atmosfeer. Een zaak van hoge prioriteit.

Ds. Folkers wijst onder meer op de verstrekkende betekenis van 'het vertellen'. Haast pathetisch richt hij zich tot de leerkrachten: '...vertel ze de oren rood. Ik smee het u'. Hij heeft op dit punt kennelijk

Genieten van het leven

In het *Centraal Weekblad* van 2 september stond een artikel van K.D. van Kampen over genieten. Hij vindt het een belediging voor de Schepper als we een dag zomaar voorbij laten gaan. Genieten is liefde voor het leven. Psalm 23 is niet alleen een psalm voor moeilijke situaties, ze opent ook vergezichten op echt genieten van het leven. In de berijming van Vondel: 'Hij dekt voor mij... een volle dis, gelaân met lekkernijen. Hij zalft mijn haar en hoofd met oliegeur...' Van Kampen:

Genieten is hier

Genieten is intens leven op deze aarde. Met al je zintuigen het heden indrinken: de schoonheid van de natuur zien, de smaak van een mooi diner proeven, de huid van je liefste voelen, muziek horen, de geur opsnuiven van een overheerlijke tournedos (voor vegetariërs uiteraard liever een groenteschnitzel) of een Parijs parfum. Genieten is aards zijn. En dat is in christelijke tradities nogal eens verdacht! Immers: is dit leven op aarde niet zondig, geschonden, onvolkomen; moet dit leven niet verlost worden?, betekent dat niet, dat er weinig te genieten valt en dat datgene wat ik zou kunnen genieten bedrieglijk is, gebroken, zondig? Moet het ware leven niet komen als Christus verschijnt? En, al spreken we over 'een nieuwe hemel en een nieuwe aarde', ligt het accent toch niet op die hemel? Hier en nu leven we temidden van veel aanvechting en angsten en de rust komt 'elders'. Zo gaat de **gedachtengang** van een hoofdstroming in de christelijke traditie: niet de aarde is belangrijk; we moeten op deze aarde als het ware aan de rand le-

ven; straks komt het echte leven pas.

Genieten is heden

Genieten doe ik door intens dit moment te beleven. Genieten is volop in het heden leven. Maar: kan dat, mag dat?

Mijn heden wordt me vaak ontnomen door het **verleden**. Vaak hoor ik mensen zeggen dat het vroeger allemaal veel beter was. Ze kijken terug naar wat voorbijgegaan is en idealiseren dat. Daardoor wordt het heden minder mooi: je kunt er niet echt van genieten. Alles is heimwee, zodat ze aan wat mooi en goed is vandaag, voorbijzien. Het is de gedachte van het verloren paradijs.

Maar het verleden kan me nog op een andere manier het heden ontnemen. In de gedachte dat God belooft en straft, wordt mijn heden een verlengd verleden. De daden die ik deed bepalen mijn leven vandaag. Ik ben niet vrij om te genieten van wat nu is. Zo kan ik ook gebonden zijn door oude schuld van anderen, door oude ervaringen. Racisme bindt mij aan een oude oorsprong. Wrok bindt me aan oud zeer. Spijt bindt me aan oude keuzen. Nooit ben ik dan vrij om het heden te genieten. Jeugdervaringen belemmeren me nu van mijn partner te genieten. Oude schrik belemmert me nu van de ruimte van het plein te genieten.

Op dezelfde manier ontnemt de **toekomst** mij het heden. Angst voor hel, straf, mislukking maakt dat ik angstvallig leef. Bezorgdheid over de toekomst maakt dat ik de schoonheid van vandaag over het hoofd zie. Gerichtheid op de hemel doet me de bloemen van vandaag

vertrappen. Als ik **steeds** bezig ben met mijn carrière, met het huis dat ik straks kopen ga, de baan die ik ooit hebben zal, loop ik het geluk van mijn partner, de rust van mijn maaltijd nu, de vriendschap van vandaag voorbij. Wanneer nu nog de paus het dreigend oordeel Gods boven voorbehoedmiddelenhangt, geeft dat weinig ruimte tot genieten van seksualiteit. Maar ook als alle accent ligt op de opdracht een nieuwe toekomst te scheppen voor de wereldsamenleving, tilt dat mijn blik over het hier-en-nu heen. Een groot accent op de **hoop** kan mij het heden evenzeer ontnemen als de angst voor de hel. Zo ligt het accent van mijn denken niet in het heden, maar in verleden of toekomst.

(..)

Ik ben een mens van vlees en bloed die leven mag hier en heden. En die – gelukkig! – mag eten en drinken en zich verheugen uit Gods hand.

Want elk moment van genieten dat er is **ondanks** schuld, dood, lijden, roeping is een moment dat aan de dood onttolen en ontruikt is, als 'grazige weiden', ondanks 'dalen van diepe duisternis'. Een moment van genade; een moment van opstandingsbesef tegen de dood in. Een moment waarop ik ervaar hier-en-heden te mogen leven op Gods tijd!

Geloof en economie

De *Raad van Kerken in Nederland* heeft een stuurgroep Project Geloof en Economie ingesteld, omdat ze van mening is dat de huidige economische orde niet goed is. Het *Oecumenisch Bulletin* van oktober 1994 bericht hierover:

Geloofsbrief over de economie krijgt vervolg

In 1992 verscheen onder de titel 'De keerzijde van de economische medaille' een geloofsbrief over de economie. In de brief spreekt een groot aantal groepen en organisaties zijn zorg uit over de dikwijls levensbedreigende gevolgen van de huidige economische orde. Daarnaast tekent de brief de contouren van een rechtvaardiger en duurzamer orde. Er zijn inmiddels bijna 15.000 exemplaren van de brief verspreid. De Raad van Kerken in Nederland heeft de brief aanbevolen bij de aangesloten lidkerken als een bruikbaar middel voor het gesprek over geloof en economie.

Uit de vele reacties op de brief blijkt, dat er in gemeenten en parochies behoefte bestaat aan een verdere bezinning op de economische orde. Daarom is een breed samengestelde stuurgroep Project Geloof en Economie gevormd, met dr. H.A. van Munster als voorzitter. Deze zal met steun van het landelijk bureau DISK richting geven aan de campagne 'Economie: een zaak van geloven', die vier jaar zal duren. Drs. G. van Eck is aangesteld als secretaris/coördinator.

De stuurgroep wil met de campagne de gelovige bezinning op de economische orde in de kerken stimuleren. Welke gevolgen heeft onze wijze van produceren, verdelen en consumeren? Is onze economische orde wel rechtvaardig en duur-

zaam? Hoe gaan we gelovig met deze zaken om? Welke stappen leiden naar een rechtvaardiger en duurzamer orde? Wat kunnen wij zelf doen? De stuurgroep hoopt de nodige impulsen te geven aan het gesprek over deze vragen in parochies en gemeenten. Met het oog hierop zullen in 1995 provinciale en landelijke impulsdagen worden gehouden.

Daarnaast wil de stuurgroep dat de resultaten van de bezinning in de kerken ook doorwerken naar beleidsverantwoordelijken. Daarom organiseert ze de komende jaren op landelijk niveau diverse consultaties en beraden. Aan de hand van een nieuw te schrijven document zal het debat worden gezocht met werkgevers, vakbonden en politiek. Een en ander loopt uit op een grote afsluitende bijeenkomst in 1997.

Cultuur en Evangelie

Het *Centraal Weekblad* startte op 23 september met een achtdelige themaserie over cultuur en Evangelie. Aanleiding om met deze reeks te beginnen was de vraag die prof. dr. H.M. Vroom stelde: 'Heeft de kerk een boodschap in de huidige onzekerheid?' Onze cultuur verandert en dat maakt de mensen onzeker. Ook achter het geloof worden vraagtekens geplaatst: niets staat meer vast. Na de openheid en relativisering van de laatste jaren komt het er nu weer op aan dat de kerk duidelijk de boodschap van

het Evangelie laat horen. Aldus Vroom.

In de serie *Het verhaal van de kerk* wil het *Centraal Weekblad* nu de cultuur van vandaag confronteren met de boodschap van het Evangelie, zoals deze vandaag kan en mag klinken. Allereerst komt prof. dr. G. Dekker aan het woord. Ditmaal belicht hij het *individualisme* in onze cultuur. Dat is een verschijnsel dat kenmerkend is voor onze samenleving. Wat bedoelen we met deze term?

Het proces van de individualisering, waarvan het individualisme een resultaat is, houdt in dat afzonderlijke individuen steeds zelfstandiger komen te staan tegenover de samenleving en de samenlevingsvormen, waarvan zij deel uitmaken. De traditionele maatschappelijke verbanden, zoals de buurt, de familie, de vakbond en de kerk, bepalen steeds minder het sociale leven van de afzonderlijke mensen. De individuele mens stelt zichzelf, met andere woorden, steeds meer onafhankelijk ten opzichte van deze sociale verbanden op.

Deze *individualisering* hangt samen met andere ontwikkelingen in de samenleving. Eén van die ontwikkelingen is het proces van *democratisering*

Door dit proces van fundamentele democratisering, zoals Mannheim het noemde, komt de mens steeds *kritischer* te staan tegenover de overgeleverde orde en traditie en tegenover de gevestigde autoriteiten.

Postzegel- en munthandel VAN TRIEST B.V.

Molenstraat 83 671 2 CT Ede - tel 08380-18074

Verzamel postzegels
van het land van de Bijbel

Israël heeft ook
uw steun nodig

Prijslijst Israël postfris met tab Complete jaargangen incl bloks, zonder A-nrs

1954	f 24,75	1974	f 7,50
1955	- 9,75	1975	= 11,-
1956	- 14,50	1976	= 15,-
1957	- 3,75	1977	18,50
1958	- 7,50	1978	- 24,50
1959	- 11,-	1979	- 15,-
1960	- 95,-	1980	- 30,-
1961	- 45,-	1981	- 32,50
1962	- 47,50	1982	- 39,-
1963	- 61,-	1983	- 57,50
1964	- 42,50	1984	- 47,50
1965	- 22,-	1985	- 72,50
1966	- 40,-	1986	- 70,-
1967	- 12,50	1987	- 69,50
1968	- 14,75	1988	- 72,-
1969	- 19,75	1989	- 95,-
1970	- 27,50	1990	- 75,-
1971	- 41,50	1991	- 75,-
1972	- 30,-	1992	- 72,50
1973	- 27,50	1993	- 59,50

Oudere uitgaven 1948 t/m 1953 uit voorraad leverbaar

Vraagprijsoopgaaf
Wist u, dat wanneer u een abonnement neemt, u de nieuwe uitgaven tegen de nieuwteprijs ontvangt?

D.w.z. voordeliger dan op de lijst wordt vermeld!

Tevens ontvangt u gratis Nederlandse vertalingen over de nieuwste postzegels van Israël! Bij aankoop van f 100,- ontvangt u de nieuwe catalogus Israël 1994 geheel gratis!

Diverse aanbiedingen

Postzegels + munten van Nederland
Albums, insteekboeken, etc.

Vraag de gratis prijslijst aan!
Wij verzenden franco (met mooie frankering)

Hij bepaalt steeds meer zélf hoe hij zijn eigen leven zal leiden en beschouwt de bestaande instituten (zoals overheid, gezin en kerk) steeds minder als gegevenheden, waarbinnen hij zijn leven zou moeten inrichten.

Dit alles betekent natuurlijk niet, dat de mens niet meer tot sociale verbanden zou behoren of dat hij individualistischer, in de zin van egoïstischer, zou worden. Sociale relaties en het betrokken zijn op anderen, behoren immers wezenlijk tot het leven van de mens. Maar het zijn de individuele mensen zélf die – vanuit hun verkregen keuzevrijheid – bepalen welke relaties zij zullen aangaan en aan welke instellingen zij zich zullen binden.

Dekker ziet in deze ontwikkelingen ook veel goeds: we mogen zelf vorm aan ons leven proberen te geven. Maar daar staat tegenover, dat we daarbij vaak de steun van grotere kaders slecht kunnen missen. En dat we makkelijk kunnen vervallen tot een leven dat zich weinig van anderen aantrekt. We komen dat ook tegen in het kerkelijke leven:

De kerk heeft eveneens volop met (de gevolgen van) het proces van individualisering te maken. De houding van de mensen tegenover de kerk wordt gelijk aan die tegenover andere instellingen: binding eraan is niet (meer) vanzelfsprekend, is niet gegarandeerd. Ook tegenover de kerk ontstaat een zekere vrijblijvendheid: men laat zijn leven, ook zijn godsdienstige leven, niet meer door de kerk bepalen; men 'gebruikt' de kerk voor de inrichting van het eigen leven. Ook in het godsdienstigen kerkelijk leven hebben we dus volop met het proces van individualisering en het verschijnsel van individualisme te ma-

ling. Deze gemeenschap bestaat ook niet ten kóste van de enkeling (zoals het collectivisme als riskante tegenpool van het individualisme), maar ten báte van hem/haar.

uit de kerken

Beroepen te Bedum en Berkel en Rodenrijs: A.P. Feijen te Heemse; te Bunschoten-Oost: A. Boersma te Mussel.

Bedankt voor Tilburg J.B. Wil-mink te Hilversum.

Aangenomen naar Pretoria (Vrije Geref. Kerke Suid-Afrika): J.R. Visser te Heemse.

INTREDE

Zondag 2 oktober jl. deed ds. A.H. Driest intrede te Zeist. Bevestiger was ds. K.A.P. Moedt te Brunssum. Treebeek. Nieuw adres: Godfried van Seijstlaan 50, 3703 BT, e (03404) 32331.

PROMOTIE KLAUTE

Woensdag 5 oktober jl. is drs. J.B. Klaute gepromoveerd aan de Theologische Universiteit van de Geref. Kerken te Kampen. Zijn proefschrift handelt over het recht van opstand tegen de overheid: *Recht auf Widerstand gegen die Obrigkeit? Eine systematisch theologische Untersuchung zu den Bestreitungs- und Rechtfertigungsbemühungen von Gewaltanwendung gegen die weltliche Macht (bis zum 18. Jahrhundert)*. Promotor was prof. dr. J. Douma.

OPBRENGST SCHOOLDAGCOLLECTE KAMPEN

De collecten op de Schooldag van de Theologische Universiteit in Kampen hebben in totaal f 46.571,65 opgebracht; vorig jaar

was dat f 45.487,85. De eerste **col-lecte** diende ter bestrijding van de onkosten van de Schooldag en bracht f 29.477,45 op. De tweede collecte was voor bibliotheekdoeleinden; deze leverde f 17.094,20 op.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Baarn * **Scriba**: Mevr. W. Distel, Gerard Doulaan 5, 3741 RE, n (02154) 16198 (p. 104).

Delfzijl * **Scriba**: J. Mars, Eilandweg 41, 9932 HD, n(05960) 25516 (p. 35).

Hattum * **Predikant**: M. Nap, Calvijnpad 11, 3822 BN, e (033) 558288 (p. 98).

Hoofddorp * **Diaconie**: adres: zie Kerkeraad (p. 120).

Surhuisterveen * **Predikant**: H. Offereins, Langhof 4, 9231 GL (p. 58).

PERSBERICHT

Het jaarlijks congres van de Stichting ter bevordering van de kennis van de Reformatie zal op D.V. 15 december 1994 gehouden worden. Zoals inmiddels gebruikelijk zal het congres plaatsvinden in de aula van de Theologische Universiteit te Apeldoorn. Dit jaar zal in lezingen en workshops aandacht worden besteed aan het thema 'Reformatie en Eschatologie'. Als sprekers zullen aan het congres deelnemen: prof. dr. W.J. van Asselt, drs. M.A. van den Berg, drs. E.A. de Boer, prof. dr. F. van der Pol, dr. H.J. Selderhuis, prof. dr. W. van 't Spijker en prof. dr. S. Voolstra. Met het oog op de voorbereiding van o.a. de workshops dient u zich zo mogelijk vooraf te melden. Na uw aanmelding (schriftelijk of telefonisch) wordt u verdere informatie over het congres thuisgestuurd. Adres secretaris: dr. H.J. Selderhuis, Ravelstraat 17, 8031 DC Zwolle, a (038) 544180.

Ds. MA. Noorloos zet daartegenover in *Het verhaal van de kerk*:

Tegenover het riskante individualisme, bepleit het Evangelie de heilzame gemeenschap tussen God en mensen en tussen mensen onder-

